

8305_{ЧКР}

ГОВОРИТЬ ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ

ГОЛОД 1933 МОЇМИ ОЧИМА

**ГОВОРІТЬ
ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ**

ГОЛОД 1933 МОЇМИ ОЧИМА

World Federation of Ukrainian Women's Organizations

**THE FOURTH GENERATION SPEAKS
THE FAMINE OF 1933 IN UKRAINE
THROUGH MY EYES**

Essays by winners of the XXIVth Marusia Beck Literary Competition
for children and young people

Edited by Lesia Khraplyva-Shchur

ISBN:1-895601-24-X

Published by the WFUWO
Toronto, 1997

Світова Федерація Українських Жіночих Організацій

ГОВОРИТЬ ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ

ГОЛОД 1933 МОЇМИ ОЧИМА

Праці дітей та молоді, нагороджені на ХХIV-му
Літературному Конкурсі ім. Марусі Бек

Редактор: Леся Храплива-Щур

ISBN: 1-895601-24-X

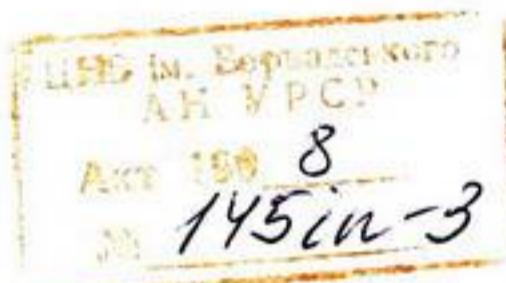
Видання СФУЖО
Торонто 1997

Видання
Світової Федерації Українських Жіночих Організацій

Видавничий Комітет
Оксана Соколик, Володимира Лучків,
Іванна Кушпета

Рисунок на обкладинці:
Таня Шамрай

Дорогий читачу!

Світова Федерація Українських Жіночих Організацій дає в твої руки незвичайну книжку. Незвичайна вона під кожним оглядом:

Авторами збірки творів є діти і молодь — переможці 24-го Літературного Конкурсу СФУЖО ім. Марусі Бек. Конкурс відбувся в 1993 році. Тема конкурсу — "ГОЛОД 1933 МОЇМИ ОЧИМА". Ми хотіли звернути увагу молоді на 60-річчя трагічних подій в Україні.

Це 24-ий Літературний Конкурс. Нагороди для переможців подарувала д-р Маруся Бек, велика громадська діячка, перша жінка-посадник міста Детройт в Америці. Тому конкурси є іменем Марусі Бек.

Цей конкурс був першим для дітей і молоді. В ньому також вперше змогла взяти участь молодь з Незалежної України.

Назва книжки — "ГОВОРИТЬ ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ". Молоді автори, учасники конкурсу, це переважно четверте покоління тих, які перетерпіли страшний голод 1932-33 років. У багатьох випадках це дідуся та бабусі, які розказували про своє дитинство, про цю трагічну подію.

Трагічні події не сміємо забувати. Не для пімсти, а для знання і розуміння подій — історії, щоб оберегти себе в майбутньому від подібної долі, щоб усвідомити дітей наймолодшого віку, що Незалежна Україна, як і жодна незалежна держава, НІКОЛИ не виморила б своє населення штучним голодом. Тільки в Незалежній Державі, з вірою в Бога та пошаною людини до людини молодь зможе будувати нове життя.

Дорогий читачу! Відкрий же цю книжку з вдячністю Богові, що дав силу і віру українському народові пережити страшний голодомор, пережити тяжке поневолення та бути свідком радісних історичних подій — відновлення Незалежної Української Держави.

З надією у світле майбутнє вивчаймо сторінки нашого минулого!

Оксана Соколик
голова СФУЖО

Торонто, березень 1997

ПЕРЕДМОВА

Правда про Великий Голод в Україні 1932-33 років сьогодні вже закріпилася, як нерозлучна частина свідомості всього світу. Та шлях до цього закріplення не був ні легкий, ні простий. Були ж часи, коли дійсність цього вселюдського злочину заперечували такі визначні люди, як кореспондент "Нью Йорк Таймсу", Волтер Дюранті, французький прем'єр Едвард Еріо, а навіть безсторонній, здавалося б, драматург Бернард Шов.

Вільний світ пробудився і пізнав цю правду завдяки таким відважним правдолюбам, як Малком Маґерідж, Вілем Баклі, Джеймс Мейс, Роберт Конквест, автор відомої фундаментальної праці "Жнива розпачу". Їм належиться належна дяка, та не пізнали б вони цієї правди, якби не наполегливі голоси західної діаспори. Якби не книга Василя Гришка, не твори Уласа Самчука, Олени Звичайної, Василя Барки, Ольги Мак, Докії Гуменної. І зрештою надто довго тривожили спокій міст західного світу колони чорно-вдягнених виходців із "десь на сході Європи". Надто переконливо впливали своїми плякатами та летючками та свідченнями очевидців.

І в Україні, дарма що під найсуworішими заборонами, мусів же десь жевріти вогник цієї свідомості. Зникнення десяти мільйонів людей таки не так легко укрити, хоч би якому режимові! Якось же знайшли потрібні їм вістки і Іван Драч і Микола Руденко до свого "Хреста" коли настала лише перша, така ще ранково-бліда можливість промовити слово правди. Це слово дорого коштувало, не лиш Миколу Руденка. За правду про голод, більш чи менше безпосередньо, згинуло вже й за нової державності подружжя Лідія та Володимир Коваленки... Але все ж сьогодні наявність цього голоду мусять визнати, відзначувати в Україні, навіть, ті, які залюбки твердять, ніби то "за проминулого режиму не все було погано" і кому свідомість про голод ніяк не на руку...

Наш голодомор порівнюють часто, за його розмірами, до жидівського голокосту часів другої світової війни. І це більше, ніж правильно. Тільки жиди зуміли використати цю свою кривду щоб якнайширше, на основі інформацій про неї, доказувати свою правду усім, хто живе у світі. Маревом голокосту плекають вони ось уже пів століття, у своїх нащадків, свідомість релігійно-національної єдності свого народу, любов до свого і... ненависть до спричинника їх нещастя. Ненависть, яка не знає меж, яка розтягається на всіх, хто був винен, хто може був винен, на кого лиш упала тінь підо-

зріння, як ось на Івана Дем'янюка... Голод був жахливий, але ті, хто його пережив, зуміли його вповні використати...

Не в такому положенні були ми, коли сильні цього світу нам просто закидали недійсність того, що склалося в нас. Не було в нас і тих зв'язків, впливів та матеріальних засобів, щоб безустанно переконувати спільній погляд світу. Правда, відзначення роковин голоду вже сьогодні ввійшло у календар всієї України — по всьому світі. Але ж як ще багато тих невикористаних страждань і сліз, невикористаних для підтвердження безумовної правди, що українцям з Росією не було й не буде по дорозі. Невже ж впали ці жертви надармо!?

Тому й така цінна із всеукраїнської точки погляду ініціатива Світової Федерації Українських Жіночих Організацій — ініціатива провести конкурс для дітей на працю про голод. Уможливила цей конкурс, як вже і 23 попередні, велика громадянка й меценатка, Маруся Бек. Учасниками конкурсу могли бути діти та молодь всієї України та поселень. Куди лише долинула вістка про нього.

Це було власне те, що треба було зробити, що зробити було просто необхідно. Бо щораз менше між живими наочних свідків, тих, що відчули весь біль і несправедливість штучного лихоліття на власному житті, на своїх найближчих. А що ж буде із пам'яттю про цю нашу трагедію, коли їх зовсім не стане? Отже треба активно пригадувати — а найкращий засіб до того — заохочування до самостійної творчості. Що людина, мала чи велика, перетворить у світлі свого "я" — те й залишається назавжди її частиною. І залишиться у пам'яті сьогоднішніх конкурсантів, як ця Франкова "струна, що в'яже в серці день нинішній з вчорашнім і майбутнім". Вона живе, як фундамент досвіду предків, на якому можна саме й будувати це майбутнє.

І висліди конкурсу 1994-го року на тему великого голоду в Україні — підтвердили цю його доцільність.

Конкурсових праць вплинуло 96, а географічний засяг місця проживання конкурсантів сягає від Вінніпегу до Одеси, із перевагою числа праць з України. Може було б їх і куди більше, якби вістка про конкурс розійшлася куди ширше. А й так слід тут відмітити заслугу київського журналіста "Соняшник", який розповсюдив проголошення конкурсу по Україні. Треба висловити признання й директорам діаспорних українських шкіл, які зуміли зацікавити своїх учнів конкурсом та заохотити до участі. Хоч, на жаль, шкіл таких не було багато...

Вік учасників призначили від сьоми до вісімнадцяти років, у трьох групах: 7-11, 12-14, 15-18. Цей поділ дозволяв членам жюрі порівнювати твори дітей та підростків приблизно одного рівня розвитку й освіті. Та і внутрі одної групи — так важко злагнути, які

саме обставини росту та навчання дитини зуміли б виправдати відхилення — і до кращого і до нижчого.

Так, що жюрі, у складі д-р Олександри Копач, м'гр. Ярослави Зорич та Лесі Храпливої-Щур, мали ніяк нелегке завдання, щоб оцінити праці якомога найсправедлівіше.

Та назагал — праці були на передбачуваному рівні, а то й дуже вище його. Володіння українською мовою вправне — навіть у тих, що народилися поза Україною. Цікаво було, чи то зі співчуттям чи з радістю, слідкувати, як молоді люди завзято дужалися зі словом, із висловом, щоб якнайвірніше віддзеркалити свою думку, свій задум, провести нитку дії аж до найвищого напруження, вірш до пuanти, зробити із написаного належні висновки. І тут багатьом із них належиться справді признання.

Треба згадати, що жанр праці міг бути вповні за вільним вибором конкурсантів. І справді, впливули і вірші, і оповіданнячка, у старших навіть цікаві, справді літературні спроби, а в кого вдумчиві статті-есеї.

Та основне, не як, а що вони висловлювали. І тут можна сказати, що конкурсанти прекрасно обзайомлені із потрібним матеріялом. Дехто навіть подав джерела цих відомостей. Але куди важливіше було, що у більшості писали вони те, що їм розказали їх батьки-діди, а то й прадіди... Так, сьогоднішні кілька-чи кільканадцятилітні конкурсанти, це вже внуки, а то й правнуки сучасників голоду в Україні. При всіх наполегливих та неперебірливих стараннях більшовицької системи — вони могли справді ніколи й не почути про долю своїх предків. А однаке їх інформації точні, подрібні, і вони до них ніяк не байдужі.

Молоді конкурсанти непомильно знають, хто спричинив голодомор, хто свідомо кинув їх землю у несвітські страждання, які вони вміють змальовувати нераз із натуралистичною точністю. Зберегла ці відомості, як теж і тепле, людяне почування до невинних жертв — українська родина. І те, що перше кидається в очі, коли хотіли охопити підсумки цього конкурсу, це те, що наперекір усім руйнициким старанням відмерлого режиму як і сьогоднішнього морального хаосу, українська родина і сьогодні міцно злучена любов'ю батьків і дітей — нерозривними зв'язками спільної долі і спільніх ісповідуваних правд.

Ще необхідно підкреслити, що нема в наших дітей отого "голокостівського" почуття ненависті до ворога, бажання помсти. Про помсту, чи радше справедливу кару говорить їх дуже небагато. А тільки один герой спалив свою власну хату, в якій засіла команда обласної міліції. Інші ж, хоч надто свідомі, хто ворог і спричинник лиха, більше говорять про надію, що таке ніколи не повториться. Надія їх оперта у більшості випадків на глибокій вірі в Бога та на

Його справедливість. На вірі, яка як і свідомість голодомору, перетривала в лоні української родини. Частий образ у молодих носіїв нашого майбутнього — свічка. Свічка пам'яті, свічка надії... Свічка перед престолом Найвищої Справедливости...

І це вже четверте покоління — і запорука, що і в дальших нащадків — ця свічка не погасне. Голодомором Сталін вигубив десять мільйонів українців та незчисленні мільйони їх можливих, але ненароджених нащадків. Але не вбив духа українського народу: його праведності й доброти.

Передаємо читачеві цю скромну книжечку. Вона — не для приємного, відпочинкового читання... Вона — свідок страждань, але й безсмертности нашого народу. Вона частина нашої великої "Книги битія", яка доказує наше право на життя і ріст до повного, вільного самовияву.

Леся Храплива-Щур

I КАТЕГОРІЯ

Вік учасників: 7-11 років

ПЕРШІ НАГОРОДИ

Ірина Войтенко

Дата народження: 14 серпня 1983 р.

Я народилася в селі Зміїнець Луцького району, Волинської області.

Мама, Войтенко Марія Максимівна, працює педагогом у школі-інтернаті села Маяки.

Тато, Войтенко Григорій Михайлович, залишив сім'ю, коли мені було п'ять місяців, зі мною не спілкується.

Бабуся, Оранська Софія Володимирівна, за професією медик, на пенсії.

Дідусь, Оранський Максим Олексіевич, шахтар, інвалід праці першої групи.

Я закінчила шосту клясу маяківської середньої школи. Захоплююсь книгами, ба-гато читаю. Особливо люблю твори Тараса Шевченка й Лесі Українки. Вивчаю історію свого рідного краю і традиції свого народу. Граю на бандурі й співаю українські пісні. Найбільше захоплюють мене подорожі.

У ПЕРШИЙ РІК...

У перший рік,
коли прийшов страшний голодомор,
ходили ми у школу.

Але одного дня
зробили склад зі школи,
а через день — спалили.
Хоч в школі забували ми,
що хочеться так їсти.

А в школі на обід, о дивне-диво:
пісний хліб і склянка чаю!

Ну, а тепер?!

Ну, що тепер?!

Сидиш в хатині,
край віконця.
А думки там,
на тій землі,

де вдосталь хліба є і сонця!
Там за вікном
поїхав віз із мертвими людьми...
Страшні картини у вікні...
А голод смокче в животі!

ГОЛОС НАДІЇ

— Мамо, послухай,
хтось б'є у вікно?
— Бідна, згорьована пташко!
Як ти залишилася
жити ось тут,
в цій біді і незгоді?
Хто тобі їсточки дасть?
— В нас вже немає
і крихточки хліба
і ні зернинки зерна.
Так холодно, голодно
і в школу не ходиш давно.
Ми їли макуху
тай тої немає давно.
Ось і Василько помер, і Оленка,
дід Олексій і бабуся Наталка.
Горе у нас!
— Ти полети, полети
ген за море!
Повідоми усіх людей:
як ми горюємо,
як ми бідуємо,
скільки померло вже нас.
Просимо в Бога ми порятунку
і проклинаєм проклятий режим.
Хто це придумав?
За що ми від голоду мремо?
Певно тому,
що ми українці!
Та нас мільйони
і ми нездоланими є!

* * *

Збирають хліб селяни із полів,
А Сталін видає наказ суворий;
— "Забрати з України весь врожай!"
О горе, горе!
Жандарми ходять по хатах
і вигрібають все:
від крихти хліба на столі, до капустини.
Ридають діти, плачуть гірко матері,
І молять в Бога ту шкоринку хліба.
Та ні, жорстокий сталінський режим
взяв за мету народ поставити на коліна,
створити вбогих і рабів.

Іходить голод,
Голод ходить по моїй Вкраїні.
Вимирають всі: старі, жінки і діти.
Село неначе оніміло;
Не чути щебету дітей.
Стежки від хат позаростали бурянаами.
Завмерло все кругом.

О, лютий нелюде,
Жорстокий твій режим!
Та ми не вмерли, ми живі!
І ще дамо про себе знати!
О, Україно, ти борись.
Борись за незалежність,
за свободу
і за буханку хліба
на столі!

Олеся Мриглод

Дата народження: 1982

Вчуся в сьомій клясі Львівської середньої школи ч. 91. Четвертий рік граю на бандурі та трохи на фортепіані, відвідую літературну студію "Галиця". Покищо мої твори не друкувалися, але крім цього конкурсу я брала участь у ще двох літературних конкурсах, на яких здобула друге та перше місця за прозу. Почала я писати в 1992 році, пишу вірші та прозу. Перший мій вірш називається: "Україно, мій чудовий дивокраю", а перше прозове оповідання: "Галиця".

Мені дуже подобається театр. За моїм почином у нас в класі створився самодіяльний драматичний гурток. Час від часу ми ставимо різні вистави. Думаємо ще до літа поставити п'єсу Олександра Олеся "Над Дніпром".

ЦІНА ХЛІБА

Україно... Україно, моя тиха мати!
Скільки ти перетерпіла у роки тридцяті.
Скільки ти перетерпіла від голодомору
Та не згине твоя слава і не згине воля!

Тепер зима. Я йду вулицею і вдихаю божественний запах - запах хліба. Сьогодні мати давала борщ з хлібом. Ох, який же це був хліб! Шкоринка хрустка сам пахне... Всією оселею розливався цей запах.

Україна була завжди багатою землею, на врожаї, на хліб. Та в 1932-33-му роках все було не так. Тоді в Україну прийшов страшний голод. Роки були урожайні, та продукти в селян насильно забирали. Люди пухли з голоду, тисячами гинули.

В одному із сіл повмирали майже всі. Тільки в чотирьох хатах ще жевріло життя. Одна з них стояла на краю села. В

хаті було тихо. Кілька місяців тому приходили активісти, забрали останні запаси їжі, а батька відіслали в Сибір. Мати осталається з двоїма дітьми. Сина звали Петрусем, а старшу дочку Надійкою. З того часу все й почалося. В перші дні знайдуть то картоплинку, то залишки крупи, то крихту хліба... А через тиждень вже нічого не було. Мати післала дочку в колгосп. Надійка мала заробити хоч трохи їжі, бо мама і Петрусь зовсім ослабли, а Надійка ще трималась. Вона знала, що якщо не принесе чогонебудь, мати й брат можуть загинути. І вона пішла на заробітки.

Працювала вона три дні. Кожного дня прибігала до хати, то з мерзлою картоплиною, то з кількома квасолинками, то з листком капусти. Та на третій день вона прибирала на току і серед сміття назбирала пригорщу пшениці. Вона приховала її під свитиною і з цим багатством втекла. Був холод, ноги оклякли, та ще й Надійці здавалося, що за нею біжать. Але вона спішила додому і думала лиш про те, як скоріше допомогти мамі й Петрикові.

Коли прибігла, побачила, що ледь не спізнилась. Мати лежала непритомна, хоч ще жива. А Петрусь, прихилившись до грудей матері, тихенько стогнав.

Надійка зварила сяк-так рідненької зупки і дала братікові. Потім помогла мамі підвести, дала їй теж їсти. Майже нічого не залишилось дівчинці. Але вона була рада, що таки врятувала маму й братіка. Надійка була щаслива.

При кінці зими все ще були сильні морози. Вдома знову не було їжі. Мама збиралася в місто, виміняти сорочки, рушники, серветки хоч на будьяку їжу. Надійці було особливо шкода вишиваних рушників, які залишилися ще від бабусі і прикрашали образи. Це було єдине місце в холодній хаті, з якого, здається, випромінювало тепло. Але робити було нічого... Коли мати пішла, діти залишилися вдома і, загорнувшись у старий кожух, чекали її повернення.

Через два дні мати поверталася з міста. Йшла вона довго. Дорога була далека і вона тільки вночі дійшла до села. Мороз не давав ворухнути пальцями, але жінка-мати вперто стискала хлібину і йшла до дітей. На краю села вона впала. Сили покинули її. Вона лягла на хлібину і з усієї сили

притиснула її до себе.

Зранку знайшли її сусіди. Вона й досі міцно притискала до себе хлібину. Сусідка намагалася вирвати хліб, та це їй не вдалося. Мати сильно тримала хлібину в холодних руках. З трудом вдалося нарешті вирвати з рук померлої хліб. Добре люди віднесли його Надійці й Петрикові.

Ця хлібина врятувала дітей. Прийшла весна. А там вже перша зелень, травичка, а значить і їжа...

Сьогодні у кожній оселі на столі лежить хліб. А хліб — це життя; бережіть його!

Галина Муха

Дата народження: 6 червня 1986 року.

Я народилася в селі Переможне, Якимівського району, Запоріжської області, в родині вчителів. Разом з нами живуть мої бабуся, дідусь і чотирирічна сестричка Олеся.

В цьому році я закінчує другу клясу середньої школи. Навчаюся на відмінно. Особливо подобається мені мова, літературна спадщина нашого народу. Читаю зі задоволенням твори Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської, Івана Франка, Уласа Самчука, поезії Василя Стуса.

Пишу вірші та невеличкі оповідання.

Надзвичайно люблю малювання й живопис. Вірю в Бога, читаю Біблію та іншу християнську літературу.

Відвідую заняття танцювального гуртка, співаю українські народні пісні. Займаюсь виробництвом квітів.

1932—1933

Я звуся Галя. Мені сім років, ходжу в першу клясу. Я навчила писати й читати, ще поки пішла в школу. Читаю різні мамині книжки. Вони мені багато про що розповідають. Журнал "Соняшник" передплачую від самого початку його появи. Прочитала в ньому про конкурс та попробую собі уявити й написати про голодомор. Боюся лише, що не дійде мій лист, бо лише десятого грудня прийшов журнал. До нас у село пошту привозять раз на тиждень.

Голодомор... Це слово я почула від своєї бабусі. Вона розповідала, як у далекому 1933 році люди голодували. Не тому, що не вродило жито, чи пшениця. Все було. Але були такі дяді-начальники-комуністи, що забирали в людей їжу. Ходили по хатах комсомольці. В кожну щілинку заглядали,

як чорні круки.

Мов намистинки, нанизуються в мою пам'ять бабусині слова і я вже бачу, як плачуть голодні діти. Я уявляю собі, як вони хотіли їсти. Ходили від двору до двору, щоб дав хтось хоч шматочок хліба, чи "пахльобки" з буряну.

Пусто навкруги... Он іде невелике дівчатко, зупиняється під деревом. Дівчинка нахилилась, щось збирає. Це кісточки з минулорічних вишеньок. До неї підбігає хлоп'я, вічки загорілись, зраділо. Хрупають ці кісточки, немов солодку цукерку. Тонкі рученята, мов підпалені сонцем гілки. А дома ждуть голодні сестриці і братіки, що їм їх Оксанка, чи Іvasик принесуть їжу. Може знайдуться добрі люди і дадуть щось, чого оті "дяді" не забрали. Та це було рідко, бо дітки засинали вічним сном, не поївши. А інших зустрінула ще гірша доля. Бо люди від того мору втрачали людське обличчя, ставали ніби голодні вовки. Жахливо! Якась дитина, чи доросла людина зайшла до чужої хати, щоб випросити їсти, а її впіймали і з'їли саму.

Дивлюсь у вікно, підпершись у задумі; сніжинки кружляють за моїм вікном у коротеньких мережаних платтячках. Вони стукають у моє віконце носиками своїх білих черевичків. Вони випадають на чоло вікна гіркими слізами.

Було розмальоване морозом вікно, таке, як і в мене. Біля нього сиділи два худенькі хлопчики: Вітя й Костик, два братчики, чотирьох і сьоми років. Вони припадали до вікна, виглядали, чи не йде мама. В холодній хаті сиділи мовчки. Холодні рученята стиснулися в обіймах. Ось прийде мама, ось-ось буде чути її легкі кроки в сінях, вона відчинить двері й принесе їм щось смачне їсти. Солодкі мрії, мов павутиння, огорнули дитячі голівки. Їх прозорі, блідо-сині щічки були, здавалось, біліші, ніж самі сніжинки. Їсти... спати... їсти.... сон... Вони проснулись не від холоду, який добирався в їх кубельце, тепле від самого тепла їх тілець. Різко відчинилися двері. Матінка рідна, ось вона! Чому це рука її безсило опускається і материнські очі повні суму?

"Матусю, люба, де ти була? Добре, що ти повернулася!" — щебетали хлопчики, смикаючи маму за спідницю. Матуся ледви дійшла до широкої лави, з-за пазухи дісталася сірий

вузлик. — "Поїжте хлібця, дітки. Це твоє, Костику, а тобі, Вітю, ось, а я ось... почекаю. Оце виміняла аж у Війтівцях для вас, синочки. Дорога важка була, хуртовина з ніг збиває, застудилась я."

Тай стала молитись. Уста гарячі... Дві ночі горіла в жару матуся, кликала синків на пораду. А вони як горобенята, тулились під одним рядном з нею. Та на ранок замовкла матуся, чогось стали холодні її руки.

Не стало матусі. Гей, люди де ви? Чи не чуєте дитячого плачу? Як ридають діти?!

Ця історія не вигадана. Маленькі хлопчики — це дідусь Вітя та його брат, а їх матуся — моя прабабуся Катря, померла в голодний 1933 рік. Чудом вижили два хлопчики, вивчилися. Пройшли роки...

Hi, не витримує душа, тріпочеться моє серденько від нестримної наруги над людьми. Виростає все більша ненависть до того, хто це зробив. Нехай не буде пощади тим, хто відбирає в людей останнє борошно і прирікає їх на голодну смерть. Хто перетворив людське серце в камінь, а людину в звірину.

Я хочу, щоб моя мама, татко і сестричка і всі люди на землі ніколи не знали такого горя і лише писали про це твори і передавали меншим. Щоб не забували про страшне й холодне слово: голодомор.

Андрій Николин

Дата народження: 11 липня 1983.

Народився у Львові. Українець. Мама й тато – інженери. Навчаюсь у п'ятій класі львівської середньої школи ч. 2, що при вулиці Володимира Великого. Маю сестричку Ярину, у другій класі.

Захоплююся спортивними танками, комп'ютерними грами, люблю грати у копаного м'яча. Найулюбленіший предмет – математика та спів-музика. Маю багато друзів.

Надзвичайно люблю своє рідне місто Львів за його архітектуру, скульптуру, за чудові парки. Разом з мамою люблю прочитувати вірші, особливо лірику Ліни Костенко.

У моєї бабусі, Ольги Павлівної, дуже багато різних вишивок. Ось ця любов та пошана до української вишивки передалась і мені. У мене є кілька своїх робіт – маленькі вишиті картини – ґоблени.

ГОЛОД В УКРАЇНІ МОЇМИ ОЧИМА

Т. Г. Шевченко писав:

*"Тяжко-важко умирати
у чужому краю!"*

Але як тяжко було вмирати українським людям на своїй рідній землі, на землі своїх дідів, прадідів. Я був ще зовсім малий і не розумів усього, про що говорили в хаті батьки, рідні, про страшні роки голоду 1932-33. Не замислювався над тим, коли мама наказувала все виїдати, бо мовляв, був час, коли діти не мали крихти хліба. Вкрай не міг зрозуміти, як це могло бути, що люди їли людей.

Навіть тепер, коли мені вже десять років, я ніяк не можу збагнути: чому такий жорстокий світ? Чому є такі жорстокі люди? Чому один слов'янський народ повстав проти другого?

Чому в світі є такі політики — це ж дорослі люди — що змусили помирати з голоду дітей? Так, так, дітей. А це так страшно.

У всьому, що я прочитав, що почув від рідних, мене найбільше вразила доля дітей у цьому страшному лихові. Я бачив багато світлин дітей з палицеподібними ніжками, роздутими животиками, величезними головами. Я дивився, а мені по щоках текли слізози. Діти в цей час бачили стільки смертей, що вважали їх природньою частиною життя. Ми, діти, сприймаємо навколошнє, як само собою зрозуміле.

Був і терор і голод, але голод був найгіршим убивцем. Діти вмирали по домах, разом зі своїми сім'ями. Було й так, що діти переживали дорослих і не знали, що їм робити далі. Діти йшли з хати, нерідко знаходили їх мертвими десь у канаві, мов котенят. Непоодинокі випадки, коли батьки у відчаї висилали своїх дітей у світ-за-очі. Вони сподівались, що жебраючи й підкрадаючи, діти врятуються. Тоді мати йшла тинята по світі з останньою дитиною, що залишилася в живих. Відомо багато випадків, коли на дорогах знаходили трупи матері й дитини. Іноді дитина ще була жива і ссала груди мертвової матері. Деякі матері залишали маленьких дітей біля чужих дверей, або просто денебудь, сподіваючись, що хтось їх врятує. Були й інші небезпеки для дітей. Появився ряд банд, що влаштовували окрему різню, де вбивали та розбирали дітей.

Покинені діти виживали тільки, якщо вдалося їм увійти до якихось груп. Бездомні діти гуртувалися в такі групи. За житло вибрали розвалини. Вони ловили птахів, вишукували у смітті риб'ячі голови, або картопляне лушпайя, виловлювали й варили котів, жебрачили. В ці групи входили діти віком 12-14 років, а іноді навіть 5-6 років. Вони займались переважно дрібними крадіжками.

Ці діти давали такі відповіді: "Хуліган — це бездомний хлопчик, який через голод став хуліганом". "Хуліганами стають, коли батьки вмирають, а діти залишаються самі".

Існували дитячі трудові табори, тобто тюремні табори, де ув'язнювали дітей. Юні злочинці висловлювали своє презирство до всього радянського. Багато дітей потрапляло у звичайні табори й тюрми для дорослих. Під час голоду дитбудинки були настільки переповнені, що більше дітей не

могли помістити. Тоді їх переводили до "дитячого містечка", де вони могли нібіто жити "просто неба". Їсти їм не давали і вони вмирали далеко від людських очей. У документах пояснювали їх смерть слабкістю нервової системи. Містечко було оточене парканом-стіною, щоб ніхто не бачив, що відбувається всередині. Щоб приховати розміри смертности, вантажівки вивозили трупів тільки вночі.

Тіла мертвих дітей часто випадали з машин. Сторожі обходили, кожний свою ділянку, щоб провірити, чи не лежить там тіло якоїсь дитини. Рови, в які закопували тіла, заповнювали до самих країв і засипали таким тонким шаром землі, що вовки й собаки його розривали і з'їдали трупи. Так загинули тисячі дітей.

Іронія долі полягає в тому, що одні діти потрапили під вплив злочинного світу, а інші стали пригожим матеріалом для служби в НКВД. Мені відомий Павлик Морозов, що його іменем назвали палац юних піонерів у Москві. Чотирнадцятирічний Морозов "викрив" свого батька, колишнього голову сільради в селі Гарасимівка. Цим видав батька на смерть... але коли його покарали самосудом, режим визнав його мучеником. Тепер у його селі є навіть музей Павлика Морозова.

Звичайно, такі діти заслуговують на осуд, але на значно менший, ніж ті, хто давав їм мотивацію для подібної поведінки.

Але більшість дітей просто гинуло від голоду. В журналі я прочитав, що між сьоми мільйонами загиблих від голоду, було приблизно три мільйони дітей, головно немовлят. Під час голоду реєстрація народжуваності велася неправильно. Тому багато маленьких дітей могло померти незаписаними. До трьох, а може й більше, мільйонів дітей, загиблих під час голоду, слід додати ще й тих, які загинули під час розкуркулення.

Так, це дуже сумна й трагічна тема і хочеться, щоб це ніколи не повторилося. Я так хочу, щоб на моїй рідній Україні всі люди жили добре; адже ми це заслужили. Я так боюся, щоб страшне лихо не повторилося тепер. А в Україні тепер так важко. Боже, допоможи нам врятувати таку гарну, милу, співчу землю!

Марина Мороз

Дата народження: 25 липня 1982

Я народилася у місті Москві у році Собаки, під сузір'ям Лева. Українка. Віруюча.

Мій батько, Микола Васильович, військовий юрист, тепер підприємець. Моя мати, Раїса Миколаївна, закінчила Чернігівське музичне училище та Педагогічний інститут, із ділянок фортепіано та історії. Викладає у дитячій музичній школі.

Навчаюся в сьомій класі середньої школи районного центру Талалаївка на Чернігівщині. Улюблени предмети: література, історія, чужоземна мова. Відвідую музичну школу, вчуся грати на бандурі та фортепіані. Люблю слухати композиторів-

романтиків. Вони викликають у мене бажання бути крашою, добрішою. У вільний час займаюся малюванням, читаю, танцюю, їжджу на ровері. Захоплююся поезією Івана Драча.

З болем серця відкриваю для себе трагічні сторінки моєї України.

Довгий час моя сім'я жила поза межами України, на Закавказзі. Я бачила власними очима звірства міжнаціональних суперечок. Тому я звертаюсь до Всешишнього, щоб Він дав людям всього світу розуміння, злагоду, мир. Але я завжди відчувала себе українкою, де б ми не були. Вдома у нас завжди розмовляли рідною мовою, співали українські пісні, вдягали мене в український одяг.

Моя найбільша мрія — стати вчителькою початкової школи. Від того, як ми виплекаємо маленькі особистості, залежить доля моєї України. Я хочу бачити її соняшною, усміхненою, квітучою.

ВУЗЛИК З КВАСОЛЕЮ

У мене є бабуся, найдобріша з усіх бабусь. Що вона не робить, чим вона не була б заклопотана, її лагідні очі завжди випромінюють тепло й світло. Руки в неї мозолисті від щоденної праці, але такі ніжні. Кохається моя бабуся в рукоділлі та квіткарстві. Хата й подвір'я завжди бують

веселковим розмаєм квітів. А над хатою — горище. Це для мене найцікавіше місце, бо тут зберігаються старі речі, які вже давно вийшли з ужитку, але бабусі шкода їх викидати. Адже все це — історія нашої сім'ї. І пам'ять про цих дорогих нам людей, яких уже немає на цьому світі. Тут і ослін, і скриня і гребінка, і багато квасолі в вузликах, торбинках, глечиках та горщиках.

Моя бабуся ще молода, та росла вона в повоєнне голодне лихоліття із матір'ю — солдатською вдовою. Життя для всіх тоді було нелегке, а особливо для вдів. Багато чого навчилася бабуся у своєї матері.

Щовесни вона саджає на своєму городі всього-всього, як кожна дбайлива господиня. Та на своєму городі бабуся саджає більше, ніж інші сусідки — квасолі. Ні, не на продаж, а на випадок голоду, про який чула від своїх матері й бабусі.

Прабаба моя померла, коли я ще була зовсім маленькою. Так і не встигла розказати мені ані казки, ані бувальщини зі свого натужного життя. Ані про прадіда, який не повернувся із фронту. А ще була в мене прарабабуся, якої я зовсім ніколи не бачила, і яка не бачила мене. З бабусиних та маминих розповідей знаю, що була вона жінка напричуд мудра й врівноважена. Її хатина стояла одним боком до сільського вигону, а іншим дивилася в ліс. Коли моя мама була ще маленькою, то прарабаба Мар'яна завжди пригощала її горіхами з лісу, від білки, а чи від зайця. Нелегкою була її доля. Та до останніх днів своїх, а прожила прарабаба Мар'яна до сто першого року, вона залишилася доброю й невибагливою. Все промовляла до бабусі та дідуся: "Пийте, діти, їжте, діти, бо так довіку не буде". Про голодний 1933-ій рік розказувала мало. Та про це тоді вголос і не говорили...

За довге життя лелека приніс їй дванадцять діточок: одинадцять синів і одну дочку, Ніну, мою прарабабусю. А доживати віку на цьому світі залишилася одна-однісінька. Бо діти відійшли в інший світ раніше, ніж мати. Були такі роки, що похорони стукали в двері один за одним, ледве встигали причиняти за ними двері: то тиф, то нещасливий випадок, а то... голод.

Мені він ввижається велітенським чудовищем-ненажерою

з сотнею ротів і незчисленними лапами-щупальцями, якими стягає з усієї нашої України діточок-квіточок, їх батьків, бабусь і дідусів до себе в обійстя. І єсть їх, висмоктує їх кров, обгризає кіскти. Надувається від цього і стає ще більший, страшніший і ненаситніший. І не сховаєшся від нього, не втечеш нікуди...

У моєї прапрабаби Мар'ї вмерли в голодний рік чотири сини. Решта врятувалася завдяки тільки квасолі, яку небіжчиця встигла сховати. Певно неодну ніч думала вона, куди сховати хоч квасолю, адже хліб весь безжалісно забрали. А вузлик з квасолею спокійнісінько висів у чулані на гвіздочку. Стояла квасоля і в горщиках на долівці. Була різна: і біла, і в червоних розводах, мов писанки. Заховала їх баба Мар'я в половині на горищі. Розкотилися квасолини-намистини по золотій половині, ховаючись від чужих, жадних рук.

Так і врятувалися від голодної смерті завдяки квасолі. Відтоді в нашій родині квасоля в найбільшій повазі з усієї городини.

І щовесни моя, ще молода, бабуся садить більше квасолі, ніж сусідки. Тієї самої квасолі, якої дала їй її бабуся, а моя прапрабабуся, Мар'я. Саджає не на продаж, а на випадок голоду...

ДРУГІ НАГОРОДИ

Микола Рудик

Дата народження: 28 червня 1983

Народився й живе в Йорктавн Гайтс, стейт Ню Йорк, З'єдинені Стейти Америки, з батьками Олею й Степаном та сестрою Адріяною. Ходить у шосту класу цілоденної та української школи. Вчиться добре в одній і другій. Любить читати, їздити на лещатах, є членом дружини копаного м'яча "Крилаті". Дуже любить виступати на сцені і недавно відіграв успішно головну роль турецького паші в п'єсі "Козацькі сини" В. Мацькова. Належить до молодіжної організації, Спілка Української Молоді, бере участь у їх щорічних злетах, де нераз здобував медалі в ділянці "Знання і слово".

Бере лекції фортепіану, належить до ансамблю бандуристів і танцювальної групи.

У 1992 році відвідав Україну зі своєю бабусею Іванною та дідусем Петром колишнім вояком Української Повстанської Армії. Там відвідав багато місць, де славні вояки обороняли героїчно нашу батьківщину. Має надію туди ще не раз повернутися та в майбутньому ще краще познайомитися з Україною.

СВІЧКА

Я біг швидко через село. За мною чути було крик. Люті хлопці пробували мене догнати, але я вмів швидше бігти. Не чув я сам своїх ніг. Мушу ж я втекти, бо якщо доженуть, то вб'ють. Цього я певний! За шматочок хліба сусід сусіда вб'є... Такі то тепер часи.

Я погнався через поляну і в малий лісок. Вже не чути було крику. Тут я сховався й відпічну.

Колись я грався з цими хлопцями м'ячом, зимою спускався у снігу з горба, літом ходили ловити рибу над річкою. Веселі часи були! Не хочу їх згадувати. Мушу знайти маму.

Відпочивши, пустився шукати маму. Бідна вона. Втратила все. Колись жили ми у гарній, біленській хаті. Наше поле було велике. Мама тяжко працювала на ньому. Це було колись господарство діда. Коли мама й тато одружилися, жили в діда. В тій хатині я народився. Довкруги нас були добрі сусіди.

Аж одного дня приїхали вантажні авта з міліцією. Ніхто з нас не розумів, чому, за чим вони приїхали. Йшли від хати до хати й виносили харчі перед самою зими. Нам нічого не лишилося. Почалися страшні часи для нас усіх.

Я повернувся на дорогу й думав про свій украдений хліб. Ніколи до тепер я не крав. Чи Бог буде мене карати за це?

Знайшов я маму. Під деревом сиділа, задрімавши. Вона така бліда, така слаба. не знаю, яким способом їй допомогти. Тато завжди знат, як заспокоїти маму. Я за ним тепер так тужу. Про нього нічого не знаємо. Він так сварився з міліціянтами, коли все забирали в нас. Вкінці його й діда заарештували разом з іншими сусідами, які обороняли свій дім. У нашій хаті примістили свій головний штаб на цілу область.

Я приклякнув біля мами. Приклав руку до її чола. Біденська мала високу гарячку. Губи висохли, щічки позападалися.

— "Мамцю, я приніс вам хліб, ви мусите з'їсти!"

— "Дякую, мій синку. Ти їж. Шукай собі поживи. Мені Микольцю, вже запізно. Я тебе, дитинко, люблю, але довго не поживу. Ця зима довела мене до кінця. Ти себе пильнуй. Шукай добрих людей, щоб тобі допомогли. Я певна, що вони знайдуться. І завжди пам'ятай, хто ти, якого ти роду. Не забувай!"

— "Добре, мамо, не забуду. А ви відпочивайте, не силуйтесь говорити".

Я був злий на себе, що не міг їй допомогти. Вона лежить на сирій землі, хвора, голодна, холодна, а в нашій хаті живуть комуністи. Я мушу пімститися. Мушу покарати злочинців.

Ліг я біля мами й також заснув. Пробудився я раненько.
Вона вже лежала нежива.

Зі смутком викопав я малу ямку й поховав свою маму.
Тепер вона не терпить, а спокійно відпочиває.

Тієї самої ночі я повернувся в село. Довго я сидів у кущах і дивився на свою хату. Добре приглядався. Нараз побачив, як один міліціонер вийшов на наше подвір'я закурити. Він не завважив, як йому із кишені випали сірники. В цю хвилину я знов, що маю зробити. Заховав я сірники, назбирав ріща й склався позаду хати. Там розпалив я вогонь і втік в поле. Здалека довго дивився, як горіла наша хата.

* * *

Пережив ці дні. Мама казала правду. Блукав я кілька днів, аж знайшлася родина, яка мені допомогла. А я додержав свого слова й не забув, хто я і з якого роду. Ніколи не забуду цих страшних днів. Кожної неділі в церкві запалюю одну свічку й молюся, щоб Бог не позволив нікому так мучитися, як моїй мамі.

Олег Дорош

Дата народження: 27 липня 1983 року
Львів

Олег народився у старовинному західно-українському місті Львові 27 липня 1983 року. З дитинства мені прищеплювали любов до української мови та культури. Мої батьки – Дорош Ірина Матвіївна та Ігор Іванович – викладачі у навчальних закладах Львова. Захоплююсь стародавньою та сучасною літературою, історією. Дуже люблю тварин і природу.

З 1990 року навчаюсь у середній загальноосвітній школі ч. 62. Вона розташована в історичній центральній частині міста на вулиці Театральній, 15. У ній колись навчався гетьман України Богдан Хмельницький. Мої оцінки тільки "добре" і "відмінно". У майбутньому мрію стати програмістом і працювати з електронно-обчислювальними машинами.

ГОЛОД В УКРАЇНІ МОЇМИ ОЧИМА

Влітку 1933-го був в Україні великий голод. Не було тоді ні війни, ні посухи ні потопу. А була тільки зла воля одних людей проти інших. І ніхто не зінав, скільки невинного люду зійшло в могилу — старих, молодих, дітей.

Чи була того року весна? Чи прилетіли до людських осель довірливі лелеки? Чи співали у вербах солов'ї? Ні, тільки чорне вороння зграями ширяло над селами, що заціпеніли в тяжкому смертному сні. Гинули працьовиті, самостійні господарі. Відходили в небуття сільські, щедро обдаровані природою майстри й винахідники, яких ніколи не бракувало в Україні. Лягали в сиру землю непокірні козацькі нащадки, які не могли змиритися зі сваволею сталінської кривавої влади. Сталін довів український народ до страшної Голготи.

При владі, яка сміла називати себе народньою, на родючій землі, без війни і стихійного лиха, повмирали хлібороби. У 1933 році земля українська напухала від трупів людських. Не ховали їх, а просто волокли до загальних ям. Розповідали навіть про людоїдство та вбивства за буханець хліба. Писались доноси на рідних. Хто міг, утікав з хати із села до міста, думаючи так урятуватися. На місцях людських захоронень колгоспи садили пізніше картоплю та капусту. Колгоспник став забувати рідну мову і тих, хто його народив.

І яка ж пам'ять залишилась у наших душах, серцях, по трагічно загиблих від голодної смерти? Як далеко зачерствіли наші душі? Прах мільйонів стукає в наші серця. Світ мав би розколотися надвое, сонце мало б перестати світити, земля перевернутися. Але ми все таки ходимо по цій землі зі своїми тривогами і надіями. Ми не можемо тепер насипати могил високих, а можемо і мусимо увічнити пам'ять про них. Треба, щоб кожна дитина-школяр прочитала хоч би маленьку історію про той жахливий час.

"Народе мій! У згоді твоя сила,
Без неї ти не збудешся ярма.
Земля твоя одна уже могила,
А для живих — чорнобильська тюрма..."

Чому мовчиш? Чом тягнеш рабські пута
В неволі ти на золотій землі?
Невже душа твоя навіки скута?
Невже вінок терновий на чолі?"

Тяжко повертається в Україну духовне здоров'я. Надто багато позаду могил. Надто великі втрати. І тільки правда здатна розкріпачити волю людей. Тільки тоді віднайде себе наш народ, гідний прекрасної долі.

ТРЕТЬЯ НАГОРОДА

Ірина Чорна

Дата народження: 28 березня, 1986

Я народилася в Чехії, бо там служив мій батько. Чеські лікарі дарували мені життя, зробивши мамі складну операцію. У п'ять років я повернулася з батьками в Україну, в їх родинне місто, Кам'янець Подільський. Мама працює виховницею в школі, а тато покищо не має праці, після звільнення із російської армії. Тут нема роботи, отже він вчиться. Маю молодшу сестричку Валю, яка дуже любить співати.

Я вчуся в четвертій класі, вчуся добре, на п'ятки та чвірки, люблю музику – фортепіяно, трохи танцюю, люблю читати книжки. Але лікарі забороняють багато читати; зір стає слабим. А ще дуже люблю тварини, особливо котиків.

ГОЛОД В УКРАЇНІ МОЇМИ ОЧИМА

Мене звати Іра Чорна. Я живу в місті Кам'янці Подільському на Хмельниччині. Мені скоро буде вісім років.

Але я знаю про голодомор, мені розказували мої прабабусі, Оля й Надя, і бабуся Алла. Вони народилися й живуть у селі над Збручем. Там був колись кордон між Советським Союзом і Польщею. Але у 30-і роки він урятував багатьом людям життя. Люди таємно переходили вбрід річки, там міняли речі на зерно або картоплю і цим рятували сім'ю від голодної смерти. Прабабця Надя розказувала, що її брата Югена вбили прикордонники, коли він пішов виміняти хліба для двох менших сестричок, яким він був за батька.

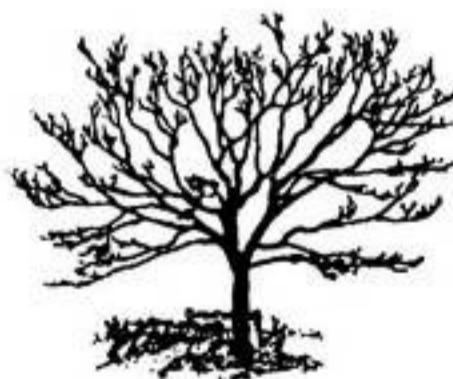
А бабуся Оля розказувала, що в селі Чорнокозинцях, щоб люди не вмирали з голоду, бригадир дозволяв молоти на жорнах зерно тим людям, у яких було багато дітей. Мами варили бевку, ріденьку кашу на воді, і діти не вмирали з

голоду. Але хтось доніс у район, приїхав "чорний ворон" і забрав його. Бабуся Оля була тоді ще мала і вона бачила, як його забирали і плакала дуже. А він потім передав жінці записку і питав: "Чому так плакала Оля?" І більше його ніколи не бачив. А його п'ятеро дітей виросли сиротами.

А потім бабуся Оля поїхала вчитися на зоотехніка в Черкаську область. Вона там бачила і чула дуже багато страшного про голод і не може цього забути. Вона розказувала своїм трьом дочкам. Найстарша, Алла, моя бабуся, розказувала своїм дітям, Павлові й Оксані, а мама Оксана — мені. Я чула, як вони казали, що не може бути, щоб Л. Кравчук не чув про голодомор, бо він старший за бабусю.

То була велика біда... Бабуся Оля бачила зовсім порожні села, бо всі люди повмирали. І навіть їли людей. Це дуже страшно.

Тепер ми багато знаємо про голод і хочемо, щоб в Україні таке ніколи не повторилося.

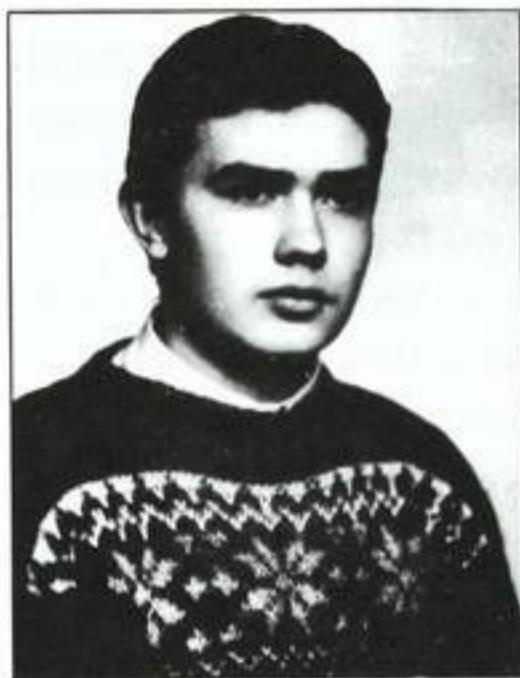
ІІ КАТЕГОРІЯ

Вік учасників: 12-14 років

ПЕРШІ НАГОРОДИ

Роман Нанівський

Дата народження: 4 серпня 1979

Я народився у місті Львові, де проживаю дотепер. Моя сім'я не відрізняється нічим особливим від інших. Я був вихований на такому дуже твердому релігійному ґрунті з увагою до дотримування Божих заповідей.

Творчою діяльністю почав займатися досить рано. Будучи малим, я дуже любив слухати казки та всілякі розповіді, восьмирічний склав свою першу казку, десятирічний — першого вірша. Від дванадцяти років почав поважно займатися писанням прози. Це забирає в мене досить часу та негативно позначається на моєму навчанні в школі... Займаюсь теж активно вивченням історичних подій, що пов'язані з Україною та її народом. В майбутньому хотілося б пов'язати творчі здібності із моїм званням.

ДЗВОНИ З ГЛИБИНІ ДУШІ

Сіре, похмуре небо опустилось ближче до землі, ще більше потемніло й насупилось. У холодному, осінньому повітрі з'явились ледь помітні прозорі сніжинки, які повільно спускалися додолу, а потім десь зникали серед жовтої трави. Усе живе принишкло, зачайлось, чекаючи холоду. Сніг все дужчав та дужчав і згодом великі, мов пух, сніжинки падали із сірого неба, вкриваючи землю. Час від часу віяв легкий морозний вітер, що ледь-ледь сколихував сніжинки. Ті ворушилися, намагалися знову піднестися у височінь, та падали.

Широка річка, що текла за селом, все ще не піддавалася наступові зими. Сніжинки падали в чорну, каламутну воду й вкривали її тоненькою кіркою снігу, що ставала щораз

товстішою.

Сутеніло. Сніг все ще не вщухав. До вечора подужчав вітер. Тепер не він такий легкий та безтурботний, як удень, безщадно долав усе, що трапилося йому на шляху. Пустував. Ще де-не-де на деревах траплялись поодинокі листочки, які не поспішали опадати. Присипані снігом, вони колихалися на вітрі, намагаючись скинути з себе зайвий тягар. Деяким це вдавалося, але вони й самі падали. Вітер підхоплював і жбурляв ними у повітря, підносячи у височінь, то опускаючи до самої землі. Потім кидав їх, шукаючи собі іншої забави. Листя падало повільно а сніг припорошуєвав його.

Обдутий місяць, ледь-ледь помітний із-за сірих, важких хмар, неначе нагадував тихі, літні вечорі, коли не має меж щебетанню солов'їв, куванню зозуль, запашному квітові садів і приемному бжинчанню бджіл. Та все це минулося.

... Малий Євгенко смакував борщ. Нараз скибка хліба виховзнулася йому з рук та впала на підлогу. Хлопець вдав, що не помітив. Дідусь, що сидів на лаві, нараз посуворішав. Погляд став засмучений і навіть суворий, його спрацьовані руки затремтіли, а очі наповнилися слізами. Якось тяжко дихаючи, він встав з лави, обережно узяв хліб і лагідно поцілував. Потім ще якусь мить підертважив його в руці, ніби голублячи, й поклав на стіл і почав якимось дивним поглядом вдивлятися в підлогу. Старий дивився кудись далеко, крізь дні, місяці, роки, згадуючи те, що для нього найбільш важливе, напевно, що все життя беріг у своєму серці. Великий шрам на обличчі робив його суворим, навіть, коли він посміхався.

— А чи знаєш ти ціну ось цього шматка? — запитав дідусь.

— Як це ціну? — не зрозумів Євгенко.

Старий мов би не чув його слів та вів далі:

— Було це давно, ми були малі, кричали, просячи їсти. Нераз вночі я чув, як мати плакала і батько її заспокоював.

Наблизжалась зима. Мати рвала зів'ялу кропиву та варила юшку, щоб вижити. Ми ходили з хати до хати, просячи їсти, та завжди нас виганяли. Якось в одній хаті я знайшов маленьку скибку чорного, зачерствілого хліба, що був напевно останнім засобом порятунку на чорний день. В хаті

нікого не було. Не стримавшись, я кинувся до сухаря. Враз почув кроки. Оглянувшись, я побачив високого та висохлого, мов тріску, чоловіка, який боляче вдарив мене чимось по голові. Я впав, утративши свідомість, прийшов до пам'яті вже аж вдома. Як доплентався туди — не пам'ятаю.

Рана загоїлася, але шрам залишився, так, як залишилася й пам'ять від цих страшних, голодних днів. У цю голодну зиму помер батько. Голодомор забрав у мене теж і двох братів. Ще довго будуть люди згадувати цей страшний, голодний рік, коли помирали ні в чому невинні".

Дідусь одвернувся, втираючи сліози. Нараз запала довга та похмура мовчанка. І тільки тепер Євгенко зрозумів, що провинився. Згрішив перед хлібом, перед Богом, перед усіми, кого забрав голодомор. Хлопець ще раз поглянув на скибку хліба й прошепотів:

— Чуєш, прости. Я каюсь.

Таня Шамрай

Дата народження: 27 вересня 1980

Я народилася на Полтавщині. Шостирічна пішла у школу на Чернігівщині. Перші мої вірші друкували в конкурсі "Юне перо". Весною 1991 року здобула перше місце за книгу "Росяне намисто" у Всеукраїнському конкурсі на найкращу дитячу рукописну книгу. Влітку 1991 року стала лавреатом першого українського конкурсу "Таланти твої, Україно". Брала участь у міжнародному Шевченківському святі. В січні 1994 р. стала переможцем першого Всеукраїнського дитячого конкурсу "Бог є любов" за книгу "Вифлеємська звізда", а в травні 1994 – переможцем другого конкурсу цієї ж назви, за книгу "Воскресіння". Влітку цього ж року здобула першу нагороду у Вашому конкурсі ім. Марусі Бек. Мої вірші друкували в Польщі, Бельгії, Німеччині, ЗСА, Канаді та в інших країнах. Закінчила я музичну школу при районовому центрі. Деякі мої вірші покладені під музику. Остання перемога – перше місце в обласному конкурсі сімей-ерuditів у січні 1995 року. Збираюся на всеукраїнський конкурс у Київ, який має назву "Від роду до народу". Канадська газета "Україна і світ" визнала мене "Українчицею тижня" 3-9 листопада. У 1993-94-му році я стала лавреатом премії журналу "Соняшник", із фонду родини Бойків у Канаді.

... Писання віршів – це стан моєї душі. Все, що мене хвилює, що пройшло крізь серце й душу, виливається у вірші. Так було і з віршем "Осінній плач" який Вам посилаю. На жаль, тут його не надрукують. Бояться людям усю правду сказати. А я присвятила цей вірш Федорові Бойкові, який живе в Канаді. Використала й розповіді та спогади старих людей.

Боюсь, щоб тільки це не повторилось! Треба, треба, щоб ми це знали! Якщо ми це забудемо, ми не люди!

ОСІННІЙ ПЛАЧ

(Федорові Бойкові присвячую)

Летів в повітрі пух кульбаби,
Дивилась осінь у імлу,
І павутинням літо-баби
Попереджала про зиму.
Вдяглись у багряницю клени,
Береза в золото вдяглась,
Лиш лісу смужечка зелена
На горизонті простяглась.
Десь пізня пташка озивалась
Несміло в нашому садку,
У синю глибочінь звивалась.
Линяли айстри в квітнику.

В таку осінню гожу днину,
Усівши тісно на ослоні,
Сусідки, підв'язавши спину,
Як мухи, грілись на осонні.
Текла- журчала мова тиха,
Трямтіли голоси від сліз:
Чомусь згадалось горе-лихо,
Хробак нещастя серце гриз.
— Ох, не люблю я осінь кляту, —
Сказала Настя навпрошки,
Вона мені ще гірше ката,
Усі висотує кльоки.
Як на листок зів'ялий гляну,
На пожовтілий той листок,
Немовби зразу поряд стане
в очах покійний той синок...
Тоді, в далекім тридцять третім,
Коли від голоду вмирав...
Синок отой, що на портреті...
Найменший мій синок Іван.”
— Тоді якраз ішло під осінь.

Їли котів, собак... дітей...
Марія ходить он і досі"
І враз принишки: "Тихо йде"...

Схилилась калина в намисті
І дуб нерухомо закляк.
Бреде по осінньому листі
Старенька з листочком в руках.
Розпатлане сивеє шмаття
Від чорних залишилось кіс.
А очі нічого не бачать,
Осліпли від горя і сліз.
Колише кленовий листочек
Вона на долоні своїй:
"Змарнів, пожовтів мій синочок", —
Ворушаться губи її.
— "Не плач, зараз хлібця відріжу!!!
(В уяві хлібину трима).
— Ні краще тебе... я... заріжу —
Дивитися сили нема"....
Бреде збожеволіла мати,
Колише кленовий листок.
Бреде свого сина шукати,
Якого нема вже давно.
Пішла Марія. Лист колише.
Заслала очі пелена.
Усі заціпеніли. Лише
Сльозу змахнула з них одна.
Ta схлипнула і раз і вдруге
— Клубок у горлі клекотів.
— "Була тоді в мене подруга...
Її, повірте, батько з'їв..."
Ta я того іще не знала,
Від голоду слаба була,
Даремно ждала-виглядала,
Чого ж це Маня не прийшла?
Петро ж, на другий день зустрівши,
— "Зайди до нас" — мені сказав...

І причаївшись за дверима
Сокиру у руках держав."

Мовчання знов. Гнітюча тиша.
Морозом душу обійма.
Вітрець полин — траву колише,
Гойдає спогади-слова.

"А ми жили побіля річки, —
Баба Параска почина.
— Батьки і братчики й сестрички,
А хата — аж вросла вона.
У землю. Лиш одне віконце.
Ані одежі, ні прикрас.
З-за лісу сонечко вставало —
Промінчиком будило нас.
У тридцять третім батька взяли.
Казали, буцім то "троцькіст"..
Ми його ждали — виглядали —
Стрічати бігали на міст.
Не повернувсь. Голодували.
Все їли — рибу і траву.
У полі на млинці збирали
Усю картопельку гнилу.
А зверху ще й піском солили,
(Тріщав, мов цукор, на зубах),
Ох, скільки ми його поїли —
Мо` по сотнару в животах.
А вранці знов млинці солили
І мріяли про хлібець ми...
Він снівся нам. У сні ми їли.
Вставали — знову до трави.
На той окраєць заробляли
Усі між добрими людьми:
На річці ми білизну прали
Для всіх селян. Вціліли ми"...
"На себе руки накладали.
(Вповзали злидні у село).

Повісилась Сенько Уляна,
Бо їсти нічого було..."

— А люди прямо на дорозі
Повзли й вмирали — жах який!
Збириали їх, везли на возі,
Ховали в ямі всіх, в одній.
Ні роду, ні імен не знали,
Збириали близніх і чужих...
Без домовин усіх складали
Й землею присипали їх..."

— "А Бойка Федора як били,
За те, що жменьку зерна взяв.
Хотілось єстоночки хлопчині —
У степ НКВД загнав.
Де ні села, ні хуторочка,
Зима. Морози і сніги.
І мерзли матері і дочки,
Батьки вмирали і сини...
Не вмер. Живе тепер в Канаді,
У рідний край він шле листи, —
За вільну Україну радий,
Його ж, Одарко, знаєш ти..."

"— Та годі душу вам ятрити!
Сьорбнули лиха — не кажи.
Спаси, Господь, знов пережити,
Дітей і внуків вбережи!"
Перехрестились. Попрощались.
Шумів услід їм осокор.
В душі моїй слова остались:
Голодомор. Го-ло-до-мор!

Від того, як в житті у нас не стало
Ані жовтневих свят, ані аврор,
А Україна вже з колін усталася,
Почула слово я — голодомор.
Як важко зараз навіть уявити

Тридцяті, смертоносні ті роки,
Не те, щоб якось вижити, а й жити,
Щоб правди гіркоту нести в віки.
Роками людську пам'ять не зітерти!
Знедолений мій український люд
Від голоду примусили померти
Армади комісарів і приблуд.
Спасибі Богу — змилувавсь
І рід мій древній все таки вцілів:
І відродився славними синами,
І дочками вродливими розцвів.
Хай в пам'ять мертвих гірко плачуть дзвони!
Не треба більше жовтнів і аврор!
Бо вся душа моя немов холоне,
Коли я чую знов — "голодомор".

Хай поможе Божий Син,
Молюсь безупинно:
— Піднеси Ти із колін —
Нашу Україну.
Гіркі скъози обітри,
Приголуб Єдину.
Рідну мову поверни —
Мову слов'їну.
Возвелич її красу,
Воскреси їй душу,
Нову стрічку у косу
Заплети їй, прошу.
Дай терпіння й доброти
Для всього народу,
Щоб в майбутнє міг іти
І не гнувсь в негоду.
Завжди пам'ятай про нас —
Не залиш, не кинь!
Щиро сердно я в цей час
Помолюсь.

Амінь.

ДРУГА НАГОРОДА

Іван Гринчишин

Калуш, Івано-Франківська область

ПРО НАС

Тепер я живу сам у місті. Моя мама купила стареньку дерев'яну хату на селі і живе в ній. Туди й батько доїжджає. Він два тижні працює, а два у вимушенні відпустці, бо нема металу на заводі. Цікаво, куди цей метал подівся? За батькову місячну платню можна купити три кілограми масла та десять сірих хлібин. Мама пішла передчасно на сорок процентів пенсії. Завдяки корівці та городові я та брат маємо що взяти щосуботи зі собою у місто. Мій брат зайняв перше місце на державній олімпіяді у програмуванні на компютерах, і його прийняли без іспитів на Львівський університет. Ректор хотів вислати його вчитися за границю, але у нас немає на це долярів. Мої сестри одружені. Одна – інвалід першої кляси, друга покінчила сільсько-господарську академію, але призначили їй працю під Києвом, де дуже висока радіяція, тож перебуває в нас із двома дітьми, щоб зберегти їх перед отрутою.

Ну а я сам собі живу. Мама забороняє їздити в село, бо там у мене приступи астми. Вже три роки стараюся попасті на лікування у Солотвину, але не можу діжджатися своєї черги.

А так одна надія на Бога. Мама постить у кожну п'ятницю та молиться за наше здоров'я, бо через лихе харчування і брат хворіє. У нього – виразка. Я теж постив цієї п'ятниці. Ледве дочекався до вечора, так істи хотілося. А вночі – приступ. Добре мама казала, що хворим постити не можна, а сама, хоч має "сім болячок", як каже – постить.

Вночі під час приступу я не спав, читав "Соняшник", який ми всі дуже любимо і дивився на образ. Цей образ поміняли голодуючі з України на харчі. Я дивлюся на нього й думаю: я не міг видергати одного дня без їжі, а як то багато днів голодували і діти і батьки у 32-33-му роках! Я пригадав розповідь сусіда і написав два оповідання.

КЛИН – КЛИНОМ...

Вона лежала на столі з розпущеними косами, що спадали хвилями аж до колін, як жива, тільки надто бліда. Такої коси і краси не було ні в кого. Завжди була дуже добра та слухняна дівчина. Недаремно кажуть: "Кого Бог любить, того швидше

до себе забирає, щоб на цій землі не мучився." Та доброта й працьовитість її й погубила. Після операції на сліпу кишку, вона принесла два відра води на другий поверх у школі, щоб помити клясу. А шви на рані розійшлися..

Її мама, Юстинка, лежала, як відірваний листок на доччиних ногах і вже другу добу трималась задубілими руками стола. І ніяка сила не змогла б її відірвати від єдиної, любої донечки. Уже й рідні пробували і не змогли. Плакала, плакала, а це вже й перестала. Почала посміхатись.

Її чоловік запримітив, що блудить очима. Почав у відчаю гарячково думнати, що їй сказати б, як потішити, але нічого не знаходив. Уже всі розійшлися, тільки дяк тужно то проказував, то співав молитви напереміну зі своїм помічником. Богдан глянув на ікону, яку подарували голодуючі у голодний рік ще Юстинчиній мамі і сказав:

— Юстинко, чуєш, а я почув у радіо, як мама з'їла свою дитину...

Жінка стрепенулася і тихо простогнала:

— Як?!

— А так. То було в голодний рік у Східній Україні, тоді, коли голодуючі ходили, міняли все за харчі. Я чув у радіо. Я чув, як прийшла сільська влада до хати цієї жінки, а з горщика пальчики дитячі... А в цеберку реберця намочені... а голова розпухла, розпухла...

Говорив швидко, спішив, щоб хоч трохи відвернути жінчину увагу від дочки, бо бачив, що вона вже не при собі.

— Не може бути! — сказала Юстинка так твердо, як лише могла. — Ніколи, чуєш, ніколи, мама своєї дитини не... — і не договорила, заридала.

— Слава Богу, подумав чоловік, — зараз буде їй легше. — Юстинко, то вона з голоду з розуму зійшла, а так би звичайно — ні. Юстинко, не плач... А пам'ятаєш, що приснилось одній жінці, що в неї також померла дочка? Що її дочка на тому світіходить сумна і весь час нарікає на маму, що мусить носити повний глечик її сліз.

Юстинка схлипнула кілька разів, немов дитина, і перестала плакати, але стола все ще держалася.

— Юстинко, а пам'ятаєш, що тобі приснилось, коли твоя мама померла?

— А вона казала, що все було добре, тільки я забула їй хрестик почепити. — Ой, — зойкнула нараз, — а я ж Лідусі теж забула хрестик дати!

— Я принесу: кажи, де він?

— У цій різьбленій коробці, що ти мені подарував, де наші грамоти.

— Ага, біжу, — аж зрадів Богдан, наскільки можна зрадіти, коли єдина дочка на столі.

Приніс і ніжно підняв Юстинку. Вона взяла хрестик і коливаючись, підійшла до голівки дочки. Ланцюжок був замалий.

— То я дам свій ланцюжок, а собі ще куплю...

Руки тримали й не слухалися Юстини, а Богдан боявся навіть помагати, тільки взяв склянку соку й піdnis до губ дружини.

— Випий, бо сили не маєш! Ади до чого себе довела: вже й ланцюжка не засилиш! — лагідно сварив дружину, а сам радів у душі, що хоч випила сік.

Юстинка повісила хрестик на шиї, і коли глянула на свою кохану донечку, знову зайшлася плачем. А Богдан починав з початку:

— Юстинко, не плач, бо тяжко буде Лідусі носити наші слязи.

— Богданку, то мене Бог покарав, що більше дітей не хотіла мати, а в Україні більше вмирає, ніж народжується.

— Юстинко, Юстинко, а наша донечка десь там спати хоче!

Взяв на руки дружину, віdnis на ліжко. Ніжно гладив коси, поки не забулась. Сам сів, глянув на образ і подумав: клин клином вибивають! Була б і моя Юстинка з розуму зйшла, якби я не згадав тієї жінки, що своє дитя... — Страшно подумати!

Пройшло три роки. Тішиться Богдан сином Назарем, який прутиком в руках вже тупцює навколо грушки і пересварюється з кусливим півником. А Юстинка ще й дочки дождає, кажучи Богданові: — "Це за себе і за цю жінку, що привела мене до пам'яті, коли дочка наша померала"...

КІТКА ВРЯТУВАЛА

Бабуся сестриного чоловіка, яка жила під Києвом, розказувала нам таку історію:

Була весна тридцять третього року. Людей в селі майже не було. Одні, які могли ще хоч трохи рухатись, пішли у Західні області, інші сиділи по домівках і вже не могли рухатись. В селі не було ні видно, ні чути жадної птиці, жадного собаки. І тільки шастали миші, за якими теж полювали люди. Все зерно, всю картоплю, навіть кукурудзу забрала держава. І тому був такий голод.

Наша кітка була ще жива. Вона ніби здичавіла і до хати не йшла, хоч мама казала, що вона носить котенят. Чим і де вона харчувалась, ми не знали. Її вже місяць ніхто не бачив. Думали, що її хтось таки спіймав.

Мені було вже п'ятнадцять, а братові десять років, — розказувала далі баба. — Брат уже не ходив, живіт розпух. Вчора ми з'їли по останньому сухарику. Мама ходила цілыми днями по городах, збирала листочки і варила нам юшку, і ми так пробули ще два дні. Чекали батька, який пішов у Західні області України, міняти різні речі на харчі. Уже й мати ходити перестала і ми чекали смерти. І тут до хати прийшла наша кітка та ще й з п'ятьма котятами, досить таки товстенькими. Мишій у селі розвелося багато, бо котів майже всіх половили люди, щоб з'їсти. Та наша кітка їла мишенят, то ж мала чим годувати котят, тому вони були такі товстенькі.

Нас вони вже не тішили. Брат сумно, з надією поглянув на маму. Мати з останніх сил встала, зачинила двері, взяла мотузку, потягла по долівці. Здичавілі котенята не віддержали, почали спершу обережно, а потім вже сміливіше гратися мотузкою. Тут мати майже впала на них і одне таки занявчало й зашипіло, дряпаючись у маминих руках. Через пів години ми з братом уже съорбали смачну юшку і їли м'ясо разом з костками, наскільки дозволяли зуби.

Тих котенят вистачило на тиждень. У цей час повернувся батько. Нас урятувала від голодної смерти наша кітка...

Бабуся витерла сльозу. У неї на колінах ніжно муркотали два коти...

ТРЕТЬЯ НАГОРОДА

В'ячеслав Хабровський

Дата народження: 23 березня 1979 року

Я народився в Польщі, в місті Ольштині. Мама народилася вже теж на вигнанні (акція "Вієла"), а тата вигнали з рідної землі.

В березні 1988-го року я приїхав у Канаду, в місто Калгарі. Тепер навчаюся в десятій класі.

ЩО Я ЗНАЮ ПРО ГОЛОДОМОР 1932-33 РР.?

Україна лежить на північ від Чорного моря, на південь від Поліських боліт, на схід від Карпат і на захід від Дону. Поверхня сучасної України 604 000 км², а населення змінне, з тим, що корінних українців 75 відсотків, залежно від часу й політичних обставин. Через географічне положення в Україні відносно лагідний клімат, який віками спричинився до витворення найбагатших в Європі степових чорноземів, на яких можна вирощувати буряки й пшеницю. Нераз чуємо, що Україна — це країна молоком і медом текуча, а в останніх часах називають цей простір у західніх країнах "кошиком хліба для Європи".

Таке було і в минулому. Племена, які поселилися на території сьогоднішньої України, займалися хліборобством та скотарством. Їх нещастям було й є положення країни, трудолюбивість та мирність, що стали їх трагедією по нинішній день. Хоч вони миролюбні, все ж таки мусіли хапати за зброю, щоб захищати себе перед хижими печенігами,

половцями, татарами, турками, ляхами та москалями, аж до Ризького договору. В цьому договорі між Польщею та Москвою (більшовиками) польський фашист Пілсудський зрадив Симона Петлюру і тоді-то Західня Україна попала на двадцять років у польську неволю з незабутніми нам ніколи пацифікаціями 1930 року. Після 1939 року Україна "з'єднана" під прапором червоного ката, попадає на дальших 50 років у ярмо експлуататора, грабіжника і вбивника народу. Він не щадив нічого, щоб знищити український народ, його культуру, звичаї, традиції, мову, історію. Щоб доконати цього, москаль висилає мільйони українців на північ і на Далекий Схід (Зелений Клин). На місце вигнаних в містах України поселюються москалі й жиди — ці останні в більшості випадків очолювали більшовицьку комуністичну партію (секретарі, комсорги, комісари).

Задуманий більшовицькими "спеціялістами" колективізаційний експеримент на живому народі не приносить плянових успіхів. Тоді у здегенерованих псевдо-ідеєю мозках більшовиків родиться задум винищення українського народу. У 1932 році, після жнів вони відбирають у хліборобів усе, що можна їсти. За посідання харчів на обійстях карають селян виселенням у концентраційні табори Сибіру. 120,000 сталінських посіпак під командуванням Постишева забирають у селян все, що давало надію на перетривання. Доходить до того, що карають людей за збирання колосків у полі. По селах люди їдуть, що надається і не надається до споживання, в тому числі: буряни, звірят, таких, як псів, котів, щурів, мишей. Не було й мови про те, щоб якось зберегти справжню їжу, таку, як хліб. У розпуці люди вивозять у міста опухлих та голодних дітей, щоб хоч їх зберегти. Там залишають їх, а самі повертаються до рідних сіл, або і вмирають по дорозі. Трапляються випадки божевілля, а також, небувалі в цивілізованому світі, в двадцятому столітті, сотні випадків людоїдства. Це робиться й діється в державі, збудованій на ідеології Маркса й Енгельса, які говорять, що добро людини понад усе. Тут треба поставити питання, хто є цією людиною і хто такий — український народ? В той же час, коли мільйони й мільйони українців гине з голоду, москаль приховує цю правду перед світом.

Відібране в безоглядний спосіб в українського народу, зерно, продає за кордон по дуже низьких цінах, намагаючись підтвердити, що проблеми голоду в Україні немає. Хоч вістки про страшний голод дістаються за кордон, московська пропаганда всякими засобами дементує ці вісті.

А світ? Світ не цікавить, що десь там на сході Європи гине нація, безпощадно нищена новою утопійною ідеологією. Коли українці Галичини, із-під Польщі чи розкинені по цілому світі, пробують нести поміч голодуючим, московські посіпаки офіційно кажуть, що ніякого голоду немає, що це видумка ворогів советської системи. Не вірять теж у голод уряди таких держав, як Канада чи З'єдинені Стейти, а люди гинуть цілими сім'ями, селами, районами. Така ситуація триває до жнив 1933 року, повних 12 місяців. Українське село втратило 7-10 мільйонів а може й більше людей у цьому страшному голодоморі.

Тепер, коли Україна незалежна, треба нам кричати на цілий світ про мільйони невинних жертв. Час теж знайти виконавців цих жорстоких дій і поставити їх перед судом, як вбивців нації. Це ж був справжній голокост українського народу. Не можна теж нам забути про 1,500,000 жертв голодомору в 1947 році та 130 випадків людоїдства, які трапилися під час нього.

Помирати із голоду, з нестачі куска хліба — це не міститься в голові, все ж воно виявляється можливим, коли керманичами нації є її вороги, а мета, яку поставив собі ворог — знищення цієї нації. Ото ж це він і послідовно виконував, часто при помочі юродивих синів та дочок нашого власного народу.

Наш обов'язок — третього, четвертого і дальших грядущих поколінь, без уваги на те, де ми не проживали б, не дати забути про трагедії українського народу, про спроби повного знищення нашої нації. Не можна нам мовчати, поки ми ще живі.

Бібліографія:

- 1) Кінострічка "Голод в Україні".
- 2) Стаття Данилова: "Голодною дорогою", "Наше слово" 1993, чч. 38 та 39.
- 3) "Міліцейський кур'єр", Львів, статті про голодомор в Україні 1947.

ІІІ КАТЕГОРІЯ

Вік учасників: 15-18 років

ПЕРШІ НАГОРОДИ

Олена Єфимчук

Дата народження: 6 жовтня 1976

Я народилася в місті Рівному, однаке все своє дотеперішнє життя прожила в селі Квасилів біля Рівного. Тут закінчила школу, а опісля вступила в рівенський інститут. Тут вже другий рік вивчаю математику та програмування на комп’ютері.

Мене виховали та виростили мої батьки, Марія і Богдан і вони завжди вважали, що я здібна до математики. Вони ж і настоювали, щоб я її вивчала, але я змалечку любила щось вигадувати. Моя тітка, вчителька української мови, допомагала й підтримувала мене у цьому. Саме завдяки їй я й стала писати оповіданнячка.

Про страшний голод на Східній Україні в 1933 році розповідала мені моя бабуся, родом з Полтавщини. Саме із її розповідей я узнала про цю страшну пору. Читаючи оповідання та вірші про голод, я часто помічала, що автори ставляться до нього, як до стихійного лиха, ніби забиваючи тих, хто стояв за ним. Адже відомо, що голодомор був штучним. Тому мені захотілося самій написати про це лихо ніби з іншого боку, написати про тих, що були в цьому винні.

В О Н И

Нічне повітря било холодом. Кривавий місяць хижо сміявся над селом і довга гичка холодного буряну стъобала по ногах, полишаючи мокрі смуги. Дівчина бігла сонним селом і розбуджені нею трави кивали осудливо їй услід.

— Настя!

— Мамо, мамо, я боюся. Вони повалили комини — захлинаючись слізьми, говорила дівчинка.

Галя не діждалася дня. Ледве перші нитки променів впали

на село, вона побігла до матері. На долівці валялася цегла. Піч страшно шкірилася уламками коминів. Мати, для невідомої цілі, повільно складала цеглу. Крик розпачу завмер. Галя притиснула до уст пальці. Мати підвела голову й глянула на неї, як дивляться поранені птиці.

— Що ж робити! — швидше себе запитала Галя, оглядаючи знайому з дитинства хату, яка враз стала чужою. Вона провела рукою по обличчі, ніби проганяючи сон. — Де батько? — запитала.

— Вони теж питали, — промовила стара мати, дивлячись на страшну посмішку печі.

Вони. Це було страшне слово. Вони забирали останні крихти їжі. Вони викидали заможніших, вмирати — в яр. Вони забороняли носити в яр їжу. Їжу! Рештки захованої квасолі та шматки колгоспного коня, що здох три дні тому. Люди пробиралися в яр, мов злодії. Лили дощі. І ріс бурян. На колись людній вулиці пройде часом, хитаючись, опухла примара. Чи потягнуть когось у страшну яму біля ставка, звідки часом чути зойки живих, що задихаються в липкому чаді гниючих трупів. А Вони навіть сміялися.

Галя повернулася додому. Хата непривітно дивилася на неї брудними шибками. Настя спала. Галя набрала сухого, порожнього всередині буряну і затопила піч. Кинула в воду якогось зілля та квасолі. Прокопові вдалося заховати діжку. Не знайшли. І тепер є що їсти. Треба і людям помогти. Батькові, матері й тим нещасним у яру, в землянках, критих зіллям.

Дощовий червень лупив по вікнах дощем. Ніч накрила перелякане, голодне село мокрою чорною хусткою. Ніде не світилося. В хаті, де моторошно дивилася побитими коминами піч і вікна сліпали залізними листами, на долівці горіло вогнище. Дим ішов на хату. Батько й мати з червоними, сплаканими від диму очима, сиділи на долівці та варили Галину ква-солю. Поморщені їх обличчя набрякли від голоду. Очі матері, прозорі, мов вода, ловлять сміх вогню. З-під хустки вибилося сиве пасмо. Дим, неначе хмара, затуляє їх. І здається, що то два привиди виникли нізвідкіль і згадують своє життя. Тріск вогню глушить удари дощу в стіни. Раптом

у двері стукнули. Мати схопила торбину з рештками квасолі, кинулась, щоб заховати і не встигла. Двері тужно зойкнули і відлетіли. На порозі станули Вони. Два і голубоока дівчина з ними.

— Ще живете? — переміг голос тужні завивання вітру і лютъ дощу.

Дві тарілки, кухоль, полетіли в піч. Дужі руки вихопили в матері торбинку. Вогонь, ображено, зітхнув, тухнучи, коли на нього вилили воду з квасолею.

— Це наша смерть. — з жахом промовив батько, некліпно дивлячись на веселу дівчину з добрими очима, що, топчуясь по тліючих головешках та квасолі, тикала матері шматок розбитого кухля.

— Нате, бабусю, може води нап'єтесь...

Сонце виглянуло з-за хмар. Настя пішла в ліс по липово-листя. Галя терла стіл. Рипнули двері і в хату, з теплим сонцем, зайшла Гапка. По хаті стрибали соняшні зайчики, химерними візерунками лежали соняшні плями. Гапка повела очима по хаті.

— Галю, — промовила вона тремтячим голосом.

Галя враз усе зрозуміла. Сонце, гомін горобців, тепла хата, десь зникли. Кругом булатиша та хвилі гострого відчаю, моторошного, наче голод.

— Це не правда! — обороняючись від дійсності, прошептала Галя.

Але дійсність розбила марево надії сухим, тріскучим голосом Гапки:

— Галю, це правда!

Тиша тріснула й розлетілася сухим плачем. В той страшний тридцять третій, коли смерть невідступно стояла біля кожного, Галя нераз чула й бачила її. Але зараз... Біда прийшла і станула коло неї. Від неї не втечеш. Вона тут.

Назавтра батьків поховали.

Тетяна Чичота

Дата народження: 18 серпня 1977

Народилася в Україні, в селищі Заложці. Навчалася у заложцівській середній школі від першої до десятої кляси. Улюбленим предметом була українська література. Була членом природничого, танцювального та кількох інших гуртків.

В 1993 році приїхала в Канаду. Тут навчалася у найвищій клясі української суботньої школи ім. Цьолки Паліїв та закінчила навчання на "визначно".

НІКОЛИ НЕ ЗАБУДУ

Плян:

- 1) Голод.
- 2) Причина голоду:
  - а) винищення інтелігенції,
  - б) селян.
- 3) Голодмор-вбивник десяти мільйонів українців.
- 4) Життя в селах:
  - а) збирання поживи
  - б) кара за крадіжі.
- 5) Становище людей під час голоду:
  - а) куркулів
  - б) міщан
  - в) в'язнів у концтаборах.
- 6) Всюди панує смерть:
  - а) на дорогах
  - б) по хатах...
- 7) ... а тим часом пісня: "Я другої такої страни не знаю..."
- 8) Ніколи не забудемо!

Голод... П'ять літер, які заставляють тримтіти. Для всіх воно звучить, як голос смерти. Цей голос долинув в Україну у 1932-33 роках. Страшний голод запанував особливо у її східніх та центральних округах. На цю багату, щедру на врожай землю, прийшов голод і винищив багато народу. Він вирував по Україні, стираючи на своєму шляху все живе з лиця землі.

В цей рік був надзвичайно гарний врожай, люди раділи життю. Здавалося б: чому — голод?! Причиною його став Сталін і його партія. Сталін боявся й ненавидів українців і хотів знищити їх. Спершу він взявся за інтелігенцію, бо в ній бачив своїх ворогів, настроєних найбільше проти нього. Усім найвизначнішим особам, які стояли за Україну, приписували членство у Спілці Визволення України. Змагання до визволення України вважалося злочином і всіх, хто брав у ньому участь, вбивали. Таким чином загинуло поверх п'яти тисяч мистців, письменників, священиків. Тільки 45 осіб поставили перед судом, решту знищували іншими засобами. По всіх околицях України їздили комуністи, скидали церковні дзвони, нищили українські церкви. Зрештою їм вдалось ліквідувати Українську Автокефальну Православну Церкву. Більшовики повідбирали по селах усе збіжжя, городину, овочі і всі харчеві запаси. Люди залишалися без нічого. Сталін бачив у цих невинних людях своїх ворогів. Він хотів повбивати всіх селян, а в цей час 90 відсотків населення України — це були селяни. Отже бажання Сталіна означало — вбити український народ.

Йому це вдавалося непогано. Бідний народ терпів задармо страшні муки. Цей штучно створений голодомор став вбивцем десяти мільйонів людей. З цих десяти — три мільйони дітей.

Ненажерливі комуністи ходили по селах і загrabували все, що люди мали. Вони рили в городі, в підлозі, не залишаючи нічого. Якщо знайшли заховану їжу, відбирали, а то й розстрілювали людей. Розстріл був привичним і ще найлегшим покаранням у цей час. З розпачу і голоду люди всюди шукали їжі. Але якщо хтось побачив, що знайшли щонебудь — розстріл. За одне вкрадене зернятко вбивали дитину й називали це "карою за крадіж соціалістичного майна". Декому щастило: його позбавляли волі на десять років...

Становище людей під час голоду було жахливе. Люди, які були найбільш працьовитими хліборобами, доробилися

деякого майна та знали господарську справу, називалися куркулями і їх висилали на Сибір. Ті, що залишалися, були без нічого, бо в них усе відібрали. Багато із них утікали з села в місто. Там вони марно шукали щастя, бо міщани самі ставали ніччю в чергу, щоб ранком дістати хлібний пайок. Біля всіх крамниць було повно людей, які ждали на цей чорний, сухий шматочок, який важко було назвати хлібом. Нерідко траплялося, що знеможена людина падала і вмирала так і не дочекавшись свого пайка. Інші ж українці гнили по концтаборах. Там не вважали їх за людей. Відносилися до них гірше, ніж до тварин. Люди вмирали, як мухи. Перед огорожею концтабору валялися купи трупів — це ті, що безнадійно дивились на волю через страшні ґрати.

Законом заборонили помагати "ворогам народу". Сталін держав правду в таємниці. Він казав, що в Україні велика посуха. Всі країни відгукнулись і на те. Та всі вагони з зерном і іншими продуктами зупинялися на кордоні СРСР. Люди не могли далі жити: всі листочки з дерев об'їжджали, не залишилось у живих ні котів, ні собак. Мами їшли своїх дітей. Страшна смерть панувала всюди: на дорогах, по хатах. Всюди чувся крик, стогін і плач. Дівчина, яку знайшов один кореспондент в околиці Києва, сказала: — "Я хочу вмерти і бути зі своєю мамою".

А тимчасом виходить в етер фільм про щасливе життя і майбутнє комуністичної партії, де співають пісню:

"Я другої такої страни не знаю,
Где так вольно дішет человечек"!

Поети писали вірші "Партія веде! Вперед! До комунізму!"
І все це в розпалі голоду...

За такий короткий час голод винищив мільйони людей-українців. А незадовго, на невідбудовану ще країну, напали німці. Вони винищили п'ять з половиною мільйонів людей та зруйнували все в країні. Та українці — сильні, вільні люди. Вони зуміли пережити все. Тепер їм доводиться теж терпіти немало, але це неможливо порівняти із 1932-33-ими роками. Ми, нове покоління ніколи не забудемо цього часу. Він мав величезний вплив на життя українського народу... Ми завжди будемо пам'ятати про муки українського люду!

... "Я другої такої країни не знаю.
Де так вольно (легко) дихає людина"...

Іван Олексюк-Бейкер

Дата народження: 8 грудня 1977 року

Народився в Торонті, в Канаді. Почав ходити у садочок ім. Цьолкі Паліїв не маючи ще й трохи років. Пройшов передшкілля та всі класи цієї школи і закінчив її успішно матурою в 1994 році. Був ведучим матурального балю.

Навчається, ще від передшкілля в англійсько-французькій приватній школі, яку закінчує цього року. Шість років учився гри на фортепіані, п'ять — класичного балету. Останніх сім років танцює в Українській академії танку в Торонті, цієї весни

їздив із учнями Академії на Флориду, де виступали у "Країні Діснея" та на Міжнародному ярмарку у Ст. Петербурзі там же.

ГОЛОДОМОР

Ніколи не забудемо. Це повинно бути девізою життя кожного українця, чи українки, незалежно чи він, — вона живе в Україні, чи в діаспорі.

Коли я починаю думати про голodomор в Україні 1932-1933-их років, важко погодитися з тим, що стала ця трагічна подія не в якісь Африці, чи в іншій недорозвиненій країні земної кулі, а саме в культурній, освіченій, багатій Европі. З того, що я тепер знаю про голodomор із фільмів, книжок і з преси, уявляю собі, як на заліznодорожніх станціях, міських вулицях, в ровах попри шляхи лежать напухлі трупи недавно померлих чоловіків, жінок, дітей.

Я уявляю собі, як ходять добре вгодовані, уважні виконавці порядків, які підганяють тих нещасних людей, що за кусок хліба й миску юшки мусять підбирати трупи померлих. Чим більше я застановлюся над цими справами, тим важче стає мені на душі. Десять там у моїй свідомості, як іржа гризе залізо, так мою людську гідність гризе усвідомлення, що голodomор

— це не якась фантазія. Ні, це таки гірка правда, заподіяна нам імперською системою, яка називала себе комуністичною. Система, яка на своїх революційних прапорах виписала гасло: "Земля селянам, заводи — робітникам". Але перше, поки передати землю селянам, всюди було чути: "Грабуй награбоване!"

І ось представники цієї влади грабували, спершу багатших, опісля всіх підряд.

Вступом до голодомору були розкуркулювання та колективізація сільського господарства. Опісля прийшов головний удар по найпрацьовитіших годувальниках, як царської, так і комуністичної імперії. Я ніколи не можу зрозуміти західно-европейських народів і таких сильних імперій цього світу, як Британська, Французька, чи трохи менші: Голяндська, Бельгійська, Португальська, як це вони допустили до такого величного злочину-геноциду в Європі. На жаль, сталінські злочини супроти українського народу відбувалися з відома та за тихою згодою З'єдинених Стейтів Америки.

В ЗСА були групи, що на їх чолі стояв "Нью Йорк Таймс", зі своїм власним кореспондентом в СССР, Волтером Дюранті, які зробили все можливе, включно із підроблюванням брехливих звітів, щоб світ якнайменше, або й взагалі нічого не довідався про сталінський геноцид в Україні.

На інтерв'ю у програмі Вільяма Баклея виступали Волтер Дюранті та Роберт Конквест. Тоді, на публічній телесітці ЗСА, коли Баклей притиснув Дюранті влучними запитами, Дюранті відповів: "Коли хочеш зготовити омлет, мусиш розбити декілька яєць!"

Яка підлота! Сім мільйонів людських жертв — це тільки кілька яєць, розбитих на яєшню!

Мої відомості про голодомор в Україні доповнив і утверджив мій погляд генерал Константин Морозов. Він виголосив відповідну доповідь на недавньому Конгресі СКУ, минулі осені в Торонті.

Я був тоді у приміщенні "Мейпл-Ліф Ґарденс", слухав доповідь цього генерала й міністра і вона мені дуже сподобалася своїм науковим та об'єктивним змістом.

Ми не маємо права забути тієї кривди, яку нам заподіяла Москва незалежно від того, чи вона червона, біла, чи трикольорова.

ДРУГІ НАГОРОДИ

Ольга Соляр

Дата народження: 18 серпня 1975

Народилася в Лемборку на півночі Польщі. Середню освіту здобула у Ліцею ім. Т. Шевченка у Білому Борі. Тепер навчається на першому курсі україністики Ягеллонського університету в Кракові.

З проблемою голодомору зустрінулася вперше в Білобірській школі. Але емоційне ставлення до нього маю завдяки бабусі Марії, яка розказувала мені про свої переживання цього періоду.

* * *

Промовив — "ГОЛОД" —, а "слово стало тілом"
і впало на мільйони душ.

Тоді усміхнені губи стали беззубою гримасою,
очі криницею жалю,
а зморщики уложились в слова витягненої долоні.
"І був вечір і був ранок — день перший".

Промовив — "СМЕРТЬ" —, а "слово стало тілом".
Тоді розсіялась вона над Київщиною, Черкащиною,
Вінниччиною...

Кому приглядалась — того забирала,
кому посміхалась — того нищила.
— "І був вечір і був ранок — день другий".
Промовив — "ЖАЛОБА" —, а "слово стало тілом".
Тоді не було вже сонця, а чорна пляма,
не було Землі, а згарище,
не було людей, а покручені тварини.
"І був вечір і був ранок — день третій".

Так створив нову дійсність...

Діяна Булавко

Дата народження: 19 квітня 1978

Народилася в місті Іллічівськуму в Україні. Мої батьки, Боднар Галина Василівна та Булавко Іван Володимирович, українці.

Я – учениця 11-ої кляси Іллічівської школи ч. 3.

Вітайте! Я вирішила написати Вам письмо. Я складаю вірші і мені п'ятнадцять років. Прочитавши про конкурс, я вирішила надіслати Вам мій вірш про голодомор. Про нього я багато чула від своєї бабусі.

ЛІТНІМ ВЕЧОРОМ...

Нарешті червень наступив
І я приїхала в село,
А там мене
Вже дощ зустрів,
Питає, звідки принесло.
І, проклинаючи негоду,
Бабуся, сидя край вікна,
Розпочала собі розмову
Про страшних бід
Минулі літа.
Що колись-то
В Україні голод був,
Вмиралі цілі родини,
І майже в кожну хатину
Безжалійний облік
Смерти зазирнув.

В той час
Бабуся працювала
У полі
Й крадькома збирала
По п'ять зернин,
Щоб мамі віднести,
Яка хвора
Вмираючи лежала
І на очах
Все блідла,
Мов згасала.
Але з надією казала:
— "Бог поможе,
Не журись.
Я помираю,
Але ти повинна жити,
Щоб у серці
Вогонь священний
Не згасити."

ТРЕТИ НАГОРОДИ

Софія Петренко

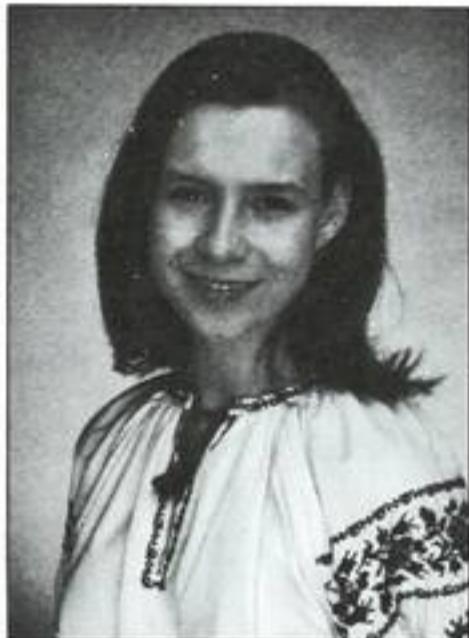
Дата народження: 5 січня 1978

Я, перша дитина у моїх батьків, народилася в Торонті. Після передшкілля вступила до англійської школи Алленбі.

Коли я досягнула шести років, народився мій братчик, Християн. Я привикла жити одинцем, без турбот, і прихід брата все мені змінив. Та незабаром я зрозуміла, що нам треба разом жити і співпрацювати. До сьогоднішнього дня ми найліпші товариши.

Коли мені було сім років, я вступила до Пласти і зразу його полюбила. Залишаюся в ньому й до сьогодні. Весь рік, я – курінна 4-го Куреня Юначок ім. Лесі Українки. Працюю, як сестричка новачок щосуботи і на літньому таборі у Грефтоні.

Ще від дитинства я танцювала в Українській Академії Танків і часто виступала на міжнародній "Каравані". Навчання україно-зnavства я розпочала в Школі ім. Цьолківського і саме цього року здала там матуру. В сьомій класі я перейшла до "Гавергал Коледж", який надіюсь закінчити за півтора року і тоді продовжувати навчання в університеті.

ГОЛОДОМОР

Під час 1932-го і 1933-го року в Україні був голодомор... Українці вмирали з голоду по всій країні. Це було більше, як шістдесят років тому.

Вперше почула я про голодомор шість років тому, коли мені було десять років. Я спитала тата, що це було. Він дуже споважнів і відповів, повернувшись до мене:

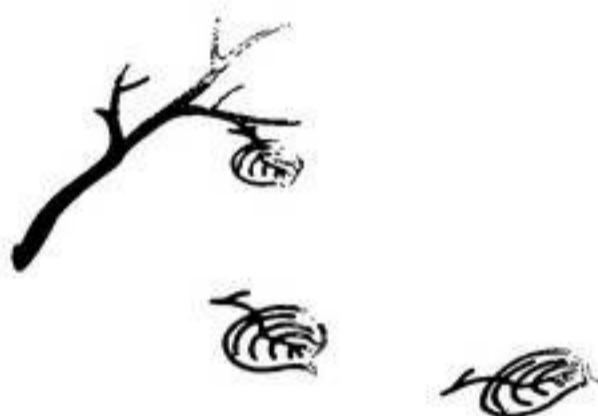
— Чи чула ти колись про голокост жидів під час другої світової війни?

— Так, тату, це було страшне.

— Ну, в Україні сталося щось подібне до цього у 1932 році.

Далі тато розказував мені про те, як мої баба й дідо жили в Україні в час голодомору, і яке страшне це все було. Далі він казав, що комуністи спричинили голодомор, і що в Україні не мали чого їсти, як багато людей загинуло з голоду. Він вийняв велику книгу й показав мені знімки. Всюди по дорогах лежали мертві люди. Ніхто навіть не мав сили їх поховати. Я ніколи такого не бачила.

Я була дуже здивована. Я не могла повірити, що комуністи могли таке зробити українцям, але так і сталося. Всі знали про голокост жидів, але майже ніхто, хто не був українцем, не знов про голодомор. Мій тато називав голодомор "голокостом українців", бо так багато українців згинуло без причини. Я не вірю, що колись забудемо голодомор: він залишиться назавжди у пам'яті українців.

Катерина Павенська

Дата народження: 15 січня 1975

Народилася в місті Чернівцях. У 1982-му році почала там навчання у школі Панаса Мирного, з поглибленим знанням англійської мови. Брала неодноразово участь у мовних та літературних конкурсах. В 1990 році вперше надрукували мої поезії в журналі "Молодий Буковинець". Стала лавреаткою конкурсу поезій ім. Володимира Кобилянського. Того ж року виїхала разом з батьками в Канаду, на запрошення діда й баби. У Вінніпегу закінчила середню школу Святого Івана із медалею Генерал-губернатора та грошевими нагородами. Далі вступила до Манітобського університету, із вступною стипендією королеви Єлизавети II-ої. Навчаюся на факультеті точних наук, відділ генетики та мікробіології. Все ж продовжує цікавитися й вивчати гуманітарні дисципліни: зокрема філософію, закордонну політику, економіку, психологію. У 1994 році була нагороджена стипендією Михайла та Євгенії Шемелюк, як найкраща студентка курсу "Сучасне суспільство і політика України". Мої вірші друкували в американському журналі "Штурм", в "Українському Голосі" в Канаді, в "Буковинському Вічі" у Чернівцях. Мала творчий вечір на вінніпезькій телерамі, читання віршів з коментарем. Відповідно до своїх можливостей, працює ось уже третій рік добровольцем під час літньої фольклорами. Декламувала, між іншими і свою власну поезію, присвячену визначній поетесі та діячці ОУН, Олені Телізі, на Святі Героїні. Декламувала на академії в пам'ять Олега Ольжича, на площі перед Міською Радою Вінніпегу, при відзначенні успіху Референдуму. Вчила два роки в Рідній Школі, працювала в Українському Музеї при Катедрі Пресвятої Тройці. Працює вже другий рік як перекладач при програмі Канадського бюро міжнародної освіти (влаштовування студентів Київського Інституту Державного Управління).

Про проведення цієї програми дала два дописи до "Українського Голосу".

СВІЧКА ПАМ'ЯТІ

"Скільки білих тих плям давнини
У історії нашій!... З чиєї вини?
Придивись пильніше — о, горе!
То ж не білі — криваві вони!"
(Омелян Лупул)

Я заходжу в храм і ставлю свічку перед образом Святої Богородиці. Журливо лунають слова священика: "Ще молимось за спокій спочилих рабів Божих... за відпущення їм усякої провини, вільної й невільної".

Правиться панахида по невинно "убієнних" у голодоморі в Україні у 1932-33-му роках. Свічка моя горить, горить, її полум'я — це цятка моєї пам'яті, що пливе у Вічність. І думається мені: який уже раз стражденний народ України став жертвою диявольської помсти? Так, саме помсти! У 1929-1932-му роках у Радянському Союзові провели насильну колективізацію. Український селянин, плекаючи в душі почуття господаря, не хотів втрачати свого клаптя землі, задармо працювати на державу. Але хто рахувався з ним? Адже побори з хлібороба возвели до ступеня офіційних дій радянської влади. Згадаймо політику воєнного комунізму, непівський продовольчий податок, остаточне пограбування селян під час колективізації.

Голодомор — це ретельно заплянована політична акція. Кривавий вождь оновленої більшовицьким переворотом 1917 року, Російської імперії, Сталін, не міг змиритися з тим, що українці-селяни не захотіли, наче стадо овець, іти в колгосп. Це розцінювали, як куркульський страйк, саботаж, тому вирішили провчити непокірних.

Стратеги із ГПУ поставили перед собою завдання, змінити "етнічний матеріял", тобто перетворити українського селянина з допомогою терору й страху в слухняного роботягу, достойного поповнювача рядів компартії. Оточили села озброєними постами, щоб ніхто не міг втекти. Продовольчі загони вислужників-юд, вимітали в кожній хаті всі продукти, знімали із поїздів дядьків із торбами харчів, які вони вспіli прибрати. Куди ж діватися? Куди втекти від цього жаху?

Повільна й страшна смерть від голоду, страшна й тому, що людина помирає при повному розумі.

Ленін у свій час розправився з дворянством, буржуазією. Сталін гідно продовжив його справу. Він розправився з селянином, із тим, хто його годував.

Штучно створений голод в Україні забрав поверх сьоми мільйонів українських синів та дочок, людей старшого віку та дітей.

Уряд робив усе для того, щоб у світі довший час ніхто не знов і не чув про це...

Але український народ беріг у пам'яті цей злочин, мор на квітучій багатій землі. Знав про нього і світ.

Колись мій родич, львів'янин, розказував: тодішні польські газети розказували про голод в Україні. Там розповідали і про канібалізм: голодна людина могла підстерегти жертву, дитину, вбити і... Неможливо написати про те, руки не слухаються, очі не бачать, а в ухах починає гудіти... Ці жахливі описи не були, як дехто називав "антирадянською пропагандою". Це були відголоси правдивих свідчень про злодіяння червоних комісарів.

Уже пізніше, під час другої світової війни, мій родич, вояк Червоної армії, лікувався в Полтаві після поранення в голову. Між раненими були вояки як зі Схід-Ньюї, так і з Західної України. Однаково виборювали собі тут право на життя. "Західняки" — так називали останніх, виховані в дусі любові до рідної землі, не були проти, щоб поговорити про свій край, про Україну, про її страждання й муки. Але, "східняки", як тільки заходила про це мова, робили вигляд, що нічого не розуміють про те, або переводили розмову на іншу тему.

Звичайно, вони були такі самі українці, любили свій край і свою Україну. Але сталінський "соціалістичний реалізм" намагався випекти із них усе національне, зробити їх інтернаціоналістами. А це значить: людьми без свого роду-племені, відданими комунізму. Для них святою мала бути тільки російська земля, російська мова. Звинувачення в українському націоналізмові були найстрашнішою небезпекою. За ними слідувала пряма дорога на Соловки, чи Колиму.

Все ж люди не були німими свідками злочинів сталінізму.

Там же, у лічниці в Полтаві один вояк таки розповів майому родичеві про голод в Україні.

Весною того року Василь, так звали цього вояка, закінчив військову службу у Владивостоці. Ідучи поїздом через безмежні простори Сибіру, він зачував притаєні вістки про голод в Україні. В це було важко повірити. Ніщо не нагадувало про це лихоманку. Та, на всякий випадок, накупив у дорозі хліба, консервів, цукру, круп.

Коли під вечір приїхав у рідне село, його вразила тиша й безлюддя на вулицях. Коли зайшов у двір, побачив сумних, опухлих від голоду людей, що сиділи на лавах. Чи це батько, мати, родичі його?..

Щось заступило в горлі від хвилювання. Привітався і не почув сам свого голосу. Ніхто не відповів.

— Я, — Василь, син ваш! — звернувся знову. Вони дивилися якимись відсутніми очима. Враз по обличчю батька пробігло щось подібне до осмисленої думки. Він посягнув рукою до лави, дістав звідтіля сокиру, хотів замахнутися на Василя. Але руки його були надто безсилі.

— Я Василь, син ваш! — повторив крізь слези Василь.

Ніхто з присутніх не пізнавав його.

Василь вибіг із хати, знайшов якісь дрова, заходився варити вівсяну крупу та поволі годувати всіх.

Мій родич запам'ятав слова оповідача: "Чи ти єв кашу без солі? Ця каша, ці крупи були такі солоні від сліз, якби висипав я туди мішок солі."

Перша мати почала ласково дивитися на нього:

— Васильку, сину мій. А я вже думала, що Господь не почує моїх молитов! Яка радість, що побачила тебе!

Зникли села, хутори,... Величезна трагедія.

Світ ще мало знає про Україну, про її важку долю. Правда про голод має послужити пересторогою всім доброочесним людям.

Горить моя свічка разом з іншими свічками. Нехай цей вогонь буде вічний у Соборі людської пам'яті.

Плачу, пече моя гірка слізина. Діти мої, плачте. Онуки мої, плачте. "Над тими, що вмирали на пшеничній землі, забувши смак хліба" ... (Атена Пашко)

(Вже довго після закінчення конкурсу, пересилаючи, на прохання жюрі, свою біографію, Катерина Павенська додала ще два свої вірші. Написані вони ще в Чернівцях у 1990 році, коли авторці було 15 років. Видно, тема голоду непокоїла її вже здавна. Хоч конкурс ми завершили та розділили нагороди, вважаємо доцільним включити ці вірші у нашу збірку — на заслужену похвалу молодій Поетці та на вічну пам'ять Незабутньому.)

Редакція.

Що ми у розкоші палацу,
Палацу вседержителя кріпкого.
Що під звуки бравурного маршу
Нас винищує по-одному?
Хто ми? Невже ми діти козаків,
Зганьбили ми і славу їхню й віру,
Забули мову, перервали пісню кобзарів,
Могили їхні затопили, ізломали ліру?..
Ту ліру, що ридма ридала по убитих,
Невинно убієнних українцях.
Ми — блазні катів осатанілих.
Так вип'єм за нових ординців!
Так, мручи від голodomору,
О Земле, ти благодатна, родюча! —
З'їдаючи бурян придорожній,
"Станцуй-ка, хахол, гопака!"¹⁾
Станцюємо, браття, бо треба,
А волю покладем в труну.
Танцюємо просто неба,
По кістках, по трупах, терну.
І "хохлацкиє шутки" згадаймо,
Дуже вчасно, коли б'ють по лиці
Бо служимо й чести не маємо,
Плюючись кров'ю й заздрячи мерцю.
Але, мій вседержителю великий,
Хоч довготерплячий наш народ,
Клянусь тобі: ти ще проситимеш про милість,
Бо є, ще не вмер, козацький славний рід!

1) У 1933 році на святкуванні 1-го травня в Москві, на Червоній площі — українці танцювали гопака для Сталіна. (Примітка авторки)

* * *

Свічки плачуть, палаючи, танучи,
Гарячими сльозами на стіну,
Згадайте катовану мою Україну,
Пом'яніть, поплачте!..

Плачте ж, діти безрідні, моліться,
Згадайте, зупиніться на мить,
Не дайте крові невинній пролитися,
Кричіть, голосіть!

Плачте так, щоб долинув ваш плач
До престолу, торкнувся душ,
Щоб відчув вашу силу здивований кат...

Плачте, моліться за нас,
Мордованих в тюрмах до скону.
За пробиті дитячі скроні,
Черепи — Дем'янів Лаз.

За коси, дівочі коси,
На голих, розбитих черепах,
Вапно на ще живих — у сльозах...

Збирай, Україно,
Ці страшні покоси!
Хто відповість за злочин, хто скаже,
Хто винен був оцим чужим,
Що неньку нашу розпинали,
Хто покарає, правду скаже?..

ЗМІСТ

Передмова	7
ПЕРША КАТЕГОРІЯ	
<i>Перші нагороди</i>	
Ірина ВОЙТЕНКО	12
Олеся МРИГЛОД	15
Галина МУХА	18
Андрій НИКОЛИН	21
Марина МОРОЗ	24
<i>Другі нагороди</i>	
Микола РУДИК	27
Олег ДОРОШ	30
<i>Третя нагорода</i>	
Ірина ЧОРНА	32
ДРУГА КАТЕГОРІЯ	
<i>Перші нагороди</i>	
Роман НАНІВСЬКИЙ	35
Таня ШАМРАЙ	38
<i>Друга нагорода</i>	
Іван ГРИНЧИШИН	44
<i>Третя нагорода</i>	
В'ячеслав ХАБРОВСЬКИЙ	48
ТРЕТЬЯ КАТЕГОРІЯ	
<i>Перші нагороди</i>	
Олена ЄФИМЧУК	52
Тетяна ЧИЧОТА	55
Іван ОЛЕКСЮК-БЕЙКЕР	58
<i>Другі нагороди</i>	
Ольга СОЛЯР	60
Діяна БУЛАВКО	61
<i>Треті нагороди</i>	
Софія ПЕТRENKO	63
Катерина ПАВЕНСЬКА	65
Зміст	71

BA 583077

Світова Федерація
Українських Жіночих Організацій